

Biskop, Mag. Peder Villadsen og hans Bidrag til Viborg Skoles Historie.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

Mag. Peder Villadsen har nærmest indskrevet sit Navn i Historien ved sin kraftige Deltagelse i Rigsdagen i Kjøbenhavn 1660, hvor han som Præstestandens Sekretær med Iver og Dygtighed støttede Biskop Svanes Bestræbelser for at fremme Vedtagelsen af Kongemagtens Arvelighed og Enevælden. Viborg Bispestol blev Lønningen for hans Bestræbelser i den Retning. Skjønt han ingen trykte Skrifter udgav, var han dog en Mand med litterære, og da navnlig historiske Interesser, og har forfattet en Skildring af Forhandlingerne paa den nævnte Rigsdag, hvilken blev trykt i forrige Aarhundrede, men uden Forfatterens Navn. Ogsaa et andet lille, hidtil utrykt Skrift haves der fra hans Haand, navnlig en Tale, holdt i Viborg Skole 1672 ved Indsættelsen af en Konrektor, hvilken Tale har en særlig Interesse ved sit historiske Indhold, hvorfor det vigtigste af den nedenfor skal meddeles. Først skulle vi dog hidsætte nogle Oplysninger om Peder Villadsen selv og hans Slægt.

Hans Fader, Mag. Villads Nielsen (Brøns), var født, uvist hvad Aar, men vistnok efter 1560¹⁾ i Brøns i

¹⁾ Gjessing siger (Jubellærere III, 250), at han var født 1548; men det er urigtigt. Fejlen er gentaget af Hundrup, Viborg Skoles Lærerstand, S. 6.

Hvidding Herred i Tørninglen og var en Søn af Bonden Niels Villadsen, der, som Sønnen siger, var »en ærlig og velagt Sandemand«, som døde den 29de Januar 1596, 57 Aar gammel¹⁾. Biskop Peder Villadsens Søn, Konferensraad Niels Slange — Historieskriveren, om hvem Langebek bemærker, at »han kunde saa herlig lyve«²⁾ —, fandt det ikke fint nok at nedstamme fra en ærlig Bonde, og lavede derfor et Stamtræ, i Følge hvilket M. Villads Nielsens Fader var »Niels Slange, Captaine under Kong Christian 3die og Frideric 2«, der atter var en Søn af »Claus Slange, Tøymester under Kong Hans og Frideric den første«³⁾; senere gjordes den sidste til Oberst med Tilføjelse om, at han blev adlet (Gjessing har: avlet) af Kong Hans i Aaret 1500⁴⁾ — alt i Kraft af den honnette Ambition! Af denne Sygdom, som var epidemisk baade før og efter Konferensraad Niels Slanges Tid, synes hans Farfader Mester Villads Nielsen ikke at have lidt, da han meget mere, som hans Gravskrift over Faderen synes at vise, roste sig af at være af god og gjæv Bondeslægt⁵⁾. — Da han i sin Barndom viste Lyst og Gaver til Studeringerne, blev han af sine Forældre sat i Ribe Skole, som han besøgte under Rektorerne M. Peder Hegelund og M.

¹⁾ Terpager, Appendix Inscript. Ripensium, p. 65.

²⁾ L. Daae, Jac. Langebeks Optegnelser om sit første Besøg hos Fr. Rostgaard, S. 15.

³⁾ Saaledes N. Slanges egenhændige Optegnelse i Kgl. Bibl., Thottske Saml. 546. 8vo.

⁴⁾ Hofmans Foundationer I, 180.

⁵⁾ Paa Ligstenen over sin Fader paa Kirkegaarden i Brøns skrev M. Villads Nielsen, foruden nogle danske Linier, følgende latinske Vers:

Vir simplex, verax, pius hoc bene ab orbe migravit,
 Astra animam, corpus busta paterna tenent.
 Uxor, tres natl, natæ totidem hocce locarunt
 Saxum. Horum carmen qui dedit, unus erat.
 Rustice, disce, Pater, recte sic tollere Natos,
 Sic colere, o Fili rustice, disce Patrem.

Niels Villumsen¹⁾. Han fortæller selv etsteds, med hvilken Iver disse hans Lærere holdt deres Disciple til at læse Terents, hvorved han vandt et grundigt Kjendskab til denne Forfatter, der siden kom ham meget til gode under hans egen Lærervirksomhed. Efter at Hegelund fra Rektor var avanceret til Lektor i Theologien ved Ribe Domkirke, boede Villads Nielsen med flere unge Mennesker i hans Hus, og det var blandt hans venlige Erindringer fra Ungdommen, hvorledes Hegelund undertiden talte med de unge, han havde om sig, angaaende historiske Emner og fortalte dem, hvad han hørte af Mester Anders Vedel om Anglernes og Jydernes Udvandring til Britannien²⁾. Hegelund har da ogsaa i sine Skrivkalendere, der indeholde saa mange Notitser om den Tids Forhold og Personligheder i Ribe, antegnet, at den 21de Februar 1584 drog Villads Nielsen Brøns fra Ribe til Kjøbenhavn, og at det var for at deponere, erfare vi af hans Skolekammerats og Vens, Peder Christensens, Optegnelser, der tidligere ere meddelte i disse Samlinger, og ved Hjælp af hvilke vi kunne følge ham gennem hans Studieaar i Kjøbenhavn, indtil han begav sig paa Rejser til fremmede Højskoler³⁾. I Aaret 1590 finde vi ham immatrikuleret i Leipzig⁴⁾; men for Resten vide vi ikke med Vished, hvilke Universiteter han har besøgt, eller hvor han har taget Magistergraden, som han bragte hjem med, da han omtrent i Marts 1592 af Biskop Jakob Jensen Holm blev

¹⁾ Suhms Saml. I, 2, 96, hvor dog den sidste Rektor urigtig kaldes Villadsen. Hvorfra Gjessing (og Hundrup) har, at han gik i Skole under Rektor M. Laur. Ægidiisen, og at han blev Student 1568 (Hundrup har endog 1558), og at han studerede under D. Niels Hemmingsen, hvis Yndest han nød, det veed jeg ikke; men det er altsammen urigtigt; Hemmingsen var afsat, længe inden Villads Nielsen kom til Universitetet.

²⁾ Se mit Skrift, Klavs Lyskanders Levned, S. 90—2.

³⁾ Kirkehist. Saml. 3 R. II, 475. 479. 481. 484. 488. 491. 495—6. 501. 505. 510.

⁴⁾ Ny kirkehist. Saml. II, 520.

kaldet til Rektor ved Aalborg Skole. Dog er det højst sandsynligt, at han har taget den nævnte Grad i Vittenberg, da han her i Aaret 1592 — altsaa vel kort før Hjemrejsen — fik udgivet det eneste trykte Skrift, der kjendes af ham, nemlig: »Nucleus locorum communium theologicorum« ¹⁾).

I Aalborg blev Mester Villads kun i halvandet Aar; hans Anseelse som Skolemand bevirkede, at han derfra kaldtes til Viborg, hvor han tiltraadte Rektorembedet den 18de Oktober 1593 ²⁾. I Viborg blev hans Rektorvirksomhed navnlig mærkelig ved den ejendommelige Straffelov (Jus virgarum), han udarbejdede for at tæmme Skoleungdommens Kaadhed og Forsømmelighed. Denne Straffelov er vel ikke slet saa slem, som den en Tid var udraabt for, men dog indeholder den unægtelig besønderlige Ting, der ikke stemme med vor Tids Begreber om, hvorledes Skoletugten rettelig bør øves. Da Loven imidlertid andensteds har været Gjenstand for udførlig Undersøgelse ³⁾,

¹⁾ Møller, Cimbr. lit. I, 462. Worms Lex. II, 122. Jeg har for-gjæves efterspurgt Skriftet i det kgl. Bibliothek. I Thottske Saml. 520. 8vo findes ved M. Villads Nielsens Skolelove følgende Notits af ham: »Disputationis specimen anno 1606 Augusti edidi, Thesis-bus ex meo Nucleo Theologico depromptis, et primum 20. Julii parieti Sacelli, iterum 3. Augusti Januæ Templi affixis cum hoc hexastico:

Quod facio, ut facerem, venerabilis Exedra jussit.

Non ego certamen concito sponte mea.

Annos bis senos fermè exercere juventam

Sum solitus pacto hoc: nunc iterare piget.

Sed si me doctrina virum candorqve juvabit:

Nunc in me aut posthac non erit ulla mora.

²⁾ Se Indledningen til M. Villads Nielsens »Jus virgarum«, der skal meddeles blandt Anmærkningerne til Peder Villadsens viborgske Skolehistorie.

³⁾ Afd. Rektor H. H. Blache meddelte i Hist. Tidsskr. 3. R. IV, 109—46 en Afhandling om denne Skolelov, nærmest paa Grundlag af, hvad Nyerup derom allerede havde berettet i sin Historie om de latinske Skoler (1804); men da jeg gjorde Blache opmærk-

skulle vi ikke her dvæle videre ved den, men kun bemærke, at det fremgaar af flere af M. Villads Nielsens Ytringer, at den store Strængthed i Revselsen af Disciplenes Forseelser ingenlunde var hans egen Lyst, men at han blev dreven videre frem, end han ønskede, ved Biskop Niels Lavritsen Arctanders og Kannikernes Fordringer om Disciplinens Skjærpelse.

I Aaret 1602 og ind i det følgende hærgedes Jylland af en fordærvelig Pest, kaldet »den store Død«, der gav Anledning til, at Viborg Skole i længere Tid standsede sin Virksomhed, og da samtidig Stillingen som Lektor i Theologi ved Domkirken var ledig, beskikkedes M. Villads Nielsen til dette Embede¹⁾. At han ikke forlod Skolen, fordi han var kjed ad denne Virksomhed, men kun modtog Lektoratet, fordi det ydede bedre Indkomster, idet nemlig et Kanonikat og siden ogsaa Succentoratet ved Domkirken var knyttet dertil, det viste han bedst derved, at han siden flere Gange, naar Rektorembedet stod ledigt, paa kortere eller længere Tid besørgede dets Forretninger. Navnlig vide vi, at dette var Tilfældet i Aaret 1604 og under og efter den kejserlige Krig²⁾. Med forskellige Mellemrum bestyrede han saaledes Rektorembedet i fulde

som paa, at han ikke havde kjendt den vigtigste Kilde til Kundskab om hin Lov (der hidtil urigtig var tillagt en mythisk Person af Navnet Thord Degn), nemlig M. Villads Nielsens eget Hdskr. i Kgl. Bibl., saa skrev han en ny A/handling, trykt i Hist. Tidsskr. 3. R. V, 477—86, hvorved han berigtigede en Del af sine tidligere Fejltagelser og navnlig i høj Grad modificerede sin Dom om Straffelovens Forfatter.

¹⁾ Jvfr. mit Skrift, Klavs Lyskanders Levned, S. 91, Not., hvor M. Villads Nielsen betegner sig selv som den, der 1602 stod i Begreb med at overtage Lektoratet (promovendus ad theologicam Lectoris cathedram). I Februar 1602 var han i Kjøbenhavn (Univ. Hist. IV, 512), hvor han formodentlig har faaet Løfte derpaa. Nogen Udnævnelse for ham findes ikke i Jydske Registre og Tegnelser.

²⁾ Se nedenfor M. Villads Nielsens Indledning til Jus virgarum, samt M. Peder Villadsens Skolehistorie.

14 Aar¹⁾, men uden derfor at opgive Lektoratet, hvis Forretninger ikke vare saa byrdefulde, at de kunde hindre ham i fra Tid til anden, naar Nøden krævede det, at vikariere ved Skolen. Som Lektor holdt han hver Dag, Kl. 9—10, Forelæsninger over theologiske Emner »in sacello« (et Kapel ved Domkirken) og disputere undertiden over opstillede Theses²⁾. Forøvrigt syslede han med forskellige litterære Arbejder, af hvilke dog ingen bleve trykte, men flere ere bevarede i Haandskrift indtil vore Dage. Allerede som Rektor forfattede han saaledes »Examen breve Nomenclatoris Lat.-Dan. Hadriani Junii, autore Vilhado Nicolao, Rectore Scholæ Viburgensis«, et dygtigt Arbejde, som siden kom Steffen Hansen Stephanius til god Nytte, da han forfattede sin latinsk-danske Ordbog eller Nomenclator, som i mange Aar var en af de mest brugte Skolebøger her i Landet³⁾. Skulde Villads Nielsens Arbejde endnu existere, er det rimeligt, at det kunde have Interesse for Sprogmand ved særlig jyske Udtryk. For Resten gik hans Forfattervirksomhed mest i Retning af en vis Art fantastisk Historie, som i hin Tidsalder havde ikke saa faa Velyndere, og som mest grupperer sig om den saakaldte gullandske Hypothese, der mener at kunne føre den danske Kongeslægt tilbage til Noah⁴⁾. Til

¹⁾ Man har pint sig med at udfinde, hvorledes M. Villads kunde have været Rektor i 14 Aar, idet man ikke har lagt Mærke til, at derved maa forstaas den samlede Sum af de forskellige Tidsrum, hvori han bestyrede Rektorembetet. (Se nedenfor Ped. Villadsens Skoletale).

²⁾ Herom taler han lejlighedsvis i sine Optegnelser i Thottske Saml. 520. 8vo. Jvfr. foran S. 484, Not.

³⁾ Suhms Saml. I, 2, 96. »Der er en Hob godt deri, som og Stephanius har taget i Agt i sin Nomenclator«, saaledes staar der i Langebeks egen hdskr. Optegnelse; medens Udgiveren af samme i Suhms Samlinger har forandret noget ved Udtrykket.

⁴⁾ Herom se mit Skrift, Historieskrivn. i Danmark og Norge eft. Ref., S. 129—34, og Kl. Lyskanders Levned. Ogsaa for andre historiske Minder synes M. Villads Nielsen at have interesseret sig, se Wormii Epist. p. 463.

denne Retning hører kjendeligt nok det Skrift af M. Villads Nielsen, som i sin Tid med Stephanius's Samlinger kom til Sverig og endnu findes i Bibliotheket i Stokholm ¹⁾ under Titel: »Documentum de origine Regni Daniæ ex Dano Israelita« (af Forfatteren tilegnet Kong Christian IV); og et andet, der formodentligt kun er en Omarbejdelse af hint og bærer Titelen: »De origine regni Daniæ documentum a Vilhado Nicolao exhibitum«, hvilket nu findes i den Arne-Magn. Samling Nr. 847. 4to i Univ-Bibl. Anden historisk Betydning end den, at de vise Tidsalderens Smag, have disse Skrifter ikke, uden for saa vidt som Forfatteren i sin Snaksomhed lejlighedsvis kan meddele et og andet, som i personalhistorisk Henseende kan være af Interesse, som naar han i det sidst anførte Skrift fortæller om sin Skolegang i Ribe og andet af sine egne Oplevelser ²⁾.

Efter at være bleven Lektor indtraadte M. Villads Nielsen i Ægteskab med Margrete Pedersdatter, D. af afd. Biskop Mag. Peder Thøgersen, der i sin Tid havde kaldet ham til Rektor i Viborg. Ved dette Ægteskab blev han besvogret med mange ansete Mænd, saasom Biskop Jakob Holm i Aalborg, Dr. med. Peder Iversen i Viborg, der begge vare gifte med Søstre til hans Hustru; en Broder til hende var M. Jens Pedersen, Sognepræst ved Viborg Domkirke ³⁾. Af dette sit Ægteskab havde Mester Villads i det mindste tre Børn, nemlig Niels Villadsen, der blev Student fra Viborg Skole ⁴⁾, men hvis senere Skjæbne ikke kjendes. Maren Villadsdatter, der siden blev gift med Raadmand Christen Jakobsen i Viborg, og endelig Peder Villadsen, om hvem der skal tales nedenfor. Efter Mar-

¹⁾ Hist. Tidsskr. IV, 137—8.

²⁾ Noget nærmere om dette Skrift findes i Kl. Lyskanders Levned, S. 90—3. 154—5.

³⁾ Gjessing, Jubell. III, 256, Tab. I. Heise i Saml. til jydsk Hist. og Topogr. VI, 234—6.

⁴⁾ I Decbr. 1626 blev Nicolaus Vilhadus Viburgius indskreven til Kommunitetet ved Universitetet (Komm. Matr.

grete Pedersdatters Død ægtede M. Villads Nielsen, som da alt maa have været i en noget fremrykket Alder, Kirsten, Datter af Borgmester Peder Bering i Viborg og Hustru Maren Vitusdatter¹⁾. Men af dette Ægteskab var der ingen Børn. For Resten er kun at bemærke, hvad den viborgske Tradition har bevaret, at Mester Villads som Lektor altid gik i Præsteklæder og forrettede alle Aftensangsprædikener i Domkirken²⁾. Han døde 1637, vel i en temmelig høj Alder, men dog ingenlunde 89 Aar gl., og heller ikke som Jubellærer, som man hidtil har antaget³⁾.

Fra Faderen vende vi os nu til Sønnen, Peder Villadsen, og jeg er her saa heldig at kunne meddele hans egenhændige Optegnelser om hans Levned og om hans Børn. Stykket, der ikke før har været benyttet, findes i Kgl. Bibl., Thottske Saml. 546. 8vo, og lyder saaledes:

Jeg er fød vdi Viborg 1610 den 8 Martii, som indfalt en Torsdag. Min Fader vaar Magister Villads Nielson, SS. Theologiæ Lector oc Canonicus sammesteds. Min Moder vaar Margareta sal. Mester Peder Tøgersøns, forige Biscop vdi Viborg, oc Margrete Jensdatter deres Daatter.

1617 den 7 Aug. er ieg sat til Danske Schole, eftersom ieg befryctedes for Svagheds skyld icke at skulde kunne tiene at udstaa de labores, som til Studering vdkrefves.

Men der min Fader fornãm ingenii felicitatem, oc ieg kom til corporis vires oc justam sanitatem, blef ieg anno 1620 in Septembri sat til latinske Schole.

1630 S. Michels Aften er ieg efter loulig god testimonium blefuen civis academiæ Hafniensis, Rectore Aca-

¹⁾ Worms Lex. III, 564. Gjessing, Jubell. III, 252—3. Denne Datter nævnes ellers ikke i andre Optegnelser om den beringske Slægt, se Hist. Tidsskr. 5. R. I, 3—4.

²⁾ A. C. Krog, Efterretn. om Viborg, S. 156.

³⁾ Det er Gjessing, som først har sat denne Aldersangivelse i Kurs, som jeg for øvrigt selv har benyttet i Lyskanders Levned, S. 91, før jeg nærmere havde undersøgt Sagen.

demia Dn. Doct. Clavdio Plumio J. U. D. et Professore, Decano M. Wulfango Rhumanno Oratoriæ Professore Publ. Fich til Præceptorem privatum Dn. Doct. Casparum Brochmannum, da SS. Theol. professorem primarium. Hvilken sl. Mand ieg siden opvartede for en amanuense vdi 4 Aar. Derefter er ieg forordnet præceptor at være for sal. velb. Herres, Her Cancellær Christen Friises Søn, Velb. Jørgen Fris, 1 Aar, som da ocsaa logerede vdi salig bemelte D. Jesper Brockmands huus, under inspection.

Anno 1635 sidst in Augusto er ieg kaldet med velbemelte gode Herres villige minde af Erlig og Velb. Jørgen Seefeld til Næs, Senatore Regni Daniæ et prætore Siælandiæ, at vere hans Bibliothecarius, oc opvartede hannem 8 Maaneder.

Anno 1636 først in Majo er ieg vdreyst af landet paa fremmede Academier mine Studia at forfremme, indtil Anno 1639 in Septembri ieg er hiemkaldet af velbemelte sal. Her Cancellær Christen Friis at føre hans Søn, velb. Gregers Friis, vdi fremmede lande oc academier. Men formedelst den sal. Herre, midlertid ieg vaar paa min hiemrejse, ved den timelig død hensof, oc samme gode Herres anordning oc forset dermed blef opholdt, opholdt ieg mig saa paa velbemelte gode Herres gaard Kragerup indtil Paasche tid der efter, ieg da hafde sat mig for vden lands igien endnu videre for mig self at forreise. Men efterdi da vdi Fasten vor Herre henkaldet s. M. Niels Korsøer, Sognepræst til St. Michels Kircke her vdi Slagelse, er ieg den 4 April 1640 paa Roeskilde Domkirckes Capitels huus af velb. Jørgen Seefeld, som hafuer til Kaldet jus patronatus, formedelst Roskilde Capitels Præpositur, hand med forleht er, kaldet at vere Sognepræst hertil St. Michels Kircke, hvilken Herrens Kald ieg hafuer forstandet vdi saamange Aar.

Kom vdi Ecteskab 1649 den 23 Septemb. (v. inf.); blef Provst anno 1654 in Julio, ordineret Proust af Dn.

Doct. Laurentio Scavenio, Episcopo Sælandiæ, her vdi St. Michels Kircke.

Hafuer vdi prædicken forklaret, foruden ordinarie texter, vitas patriarcharum Abrahami, Isaaci, Jacobi et Josephi, Senectutis molestias ex Cap. 12 Eccles., librum Ruth, prophetam Danielelem, Epistolas Jacobi, Judæ et septem Christi ad Ecclesias Asiaticas ex 1. 2. et 3. cap. Apoc.; qvot Psalms, dabit Deus et tempus. Vitam si ulterius Jehova concesserit, da mihi, ut tibi vivam, sin minus, da ut tibi moriar.

Texten som ieg ynsker at maatte forklares ofuer mig.

1 Cor. 2 v. 1. 2.

Der ieg kom til eder, Brødre, da kom ieg icke med prægtige Ord eller Visdom, at forkynde eder det Guds Vidnesbyrd. Thi ieg actede icke at vide noget iblant eder, uden Jesum Christum oc hannem korsfæsted.

In nomine Jesu.

1649 den 30 Maji efter tilbørlig oc christelig anmodning blev mig Petr. Willado tilsagt af hendes kiere Moder, erlig, gudfryctig oc dyderig Matrone Mette S. Doct. Niels Pedersøns, oc hæderlig oc høylærde Doct. Hans Reisen SS. Theol Prof. vdi Kiøbenhafn, saasom vdi Formynders Sted, erlig, dyderig oc gudfryctig Pige Dorethe Nielsdatter.

1649 den 4 Julii stod voris Festensøl oc Trolovelse vdi Kiøbenhafn.

1649 den 23 Septemb. Daica 18 Trinit. stoed voris Bryllup vdi Kiøbenhafn.

1650 den 22 Septemb. blev Margareta Pedersdaatter født vdi Slagelse, døbt paa St. Michelsdag. Faddere: hendes Mormoder Mette S. D. Niels Pedersøns, som hende baar til Doben, Doctor Hans Reisen SS. Theol. Prof. vdi Kiøbenhafn, Christen Madtzøn Borgemester udi Slagels, Peder Gad vdi Arreløs, Anne Erick Knudsøns, Margrete Peder Pedersøns Slodtzskrifvers paa Andtworskouslot. Ad-

sit ipsi Jesus. [Nupsit Mag. Petro Reenberg, Pastori Ecclesiæ Botulphi Aalburgensi et Præposito Dioceseos] ¹⁾).

1652 den 14 Januar. blef Mette Pedersdatter født vdi Slagelse, døbt den 23 Januar. Baaret til Doben af hendes Mormoder Mette S. D. Niels Pedersøns. Faddere: Doct. Hans Svaning SS. Theol. Prof. vdi Kiøbenhavn, Doct. Henrick Fuiren, M. Peder Spormand, Eilar Berider, Barbara M. Hans Zoëgæ, Anne Clemend Pedersøns. Adsit ipsi Jesus. [Nupsit ²⁾ Mag. Jano Juelbye Rectori Scholæ Viburgensis].

1653 den 28 Maji blev Anne Pedersdaatter født, den 3 Junij døbt oc baaret til Daaben af hendes Mormoder Mette S. D. Niels Pedersøns. Faddere: M. Vitus Bering Reg. Historicus, M. Elias Plum vdi Skioldby, Karen M. Eliæ Eisenbergs vdi Callundborg, Maren Peder Backendrupps vdi Slagelse. Adsit ipsi Jesus. [Nupsit Lamberto von Haven, Architecto Regio].

1654 den 30 Novbr. blef Dorethe Pedersdaatter født vdi Slagelse, døbt den 8 Decemb. oc til Daaben baaret af hendes Mormoder Mette S. D. Niels Pedersøns. Faddere: Her Christen Nielsøn vdi Eggesløf, Her Eilar Gad vdi Tersløse oc Sara Hans Ribers. Adsit ipsi Jesus. Døde den 8 Martii 1655 oc ligger begravet vdi Sti Michels Kirckes Chor vdi Slagelse, nest norden til Arnoldi de Fine hans steen oc synden til Prædickestoeldørren. Lavs Deo!

1656 den 26 Julii blef Niels Pedersøn født vdi Slagelse. Døbt den 1 Augusti oc til Daaben baaret af hans Mormoder Mette sal. Doct. Niels Pedersøns. Vaar ickun budden til Fadder Lauridtz Nielsøn Kremer, formedelst da grasserende Pest her vdi Byen. Adsit ipsi Jesus ³⁾).

¹⁾ Det indklamrede er senere tilføjet af Niels Slange. Om det nævnte Ægtepar se Hofmans Fundat. II, 325.

²⁾ 1671 ifølge Kallske Saml. 149, Fol.

³⁾ Denne Søn er den senere Historieskriver Niels Slange (se Worms Lex. II, 390).

1657 den 29 Augusti blev Anna-Marie Pedersdaatter født. Blef baaret til Daaben ved Margrete Michel Jensøns. A. i. J. [Nupsit Mag. Jano Reenberg tum Conrectori postea Rectori Scholæ Viburgensis].

1663 den 26 Jan. blev Willads Pedersøn født vdi Wiborgh. Blef baaret til Daaben aff Anne Resen M. Willem Langes Landsdommers. Faddere vare: M. Willem Lange Landsdommer, M. Niels Jensøn Rector Scholæ Wiburgensis, Borgemester Claus Christensen ¹⁾ oc Karren M. Jens Ostenfelds. A. i. J. ²⁾.

Foranstaaende Optegnelser vise, at det er urigtigt, naar man hidtil har antaget Peder Villadsen for født i Aaret 1605 ³⁾. Hans nøje Forhold til D. Jesper Brochmand har heller ikke før været bekjendt, og at han har været Bibliothekar ved Jørgen Seefelds store og udmærkede Bogsamling, er for saa vidt ogsaa noget nyt, som Werlauff ikke omtaler det i sin Afhandling om Seefelds Bibliothek, hvor han ellers nævner adskillige Mænd, hvem Seefeld havde betroet Opsynet med sin Bogskat ⁴⁾. Der foreligger dog allerede et om end indirekte Vidnesbyrd derom i Litteraturen, men rigtignok i et Skrift, som synes at være overordentlig lidt kjendt, nemlig i den 11te Del af Florentinerudgaven af Joh. Meursius's Opera (S. 593), i et Brev, dat. Sorø 19de Oktober 1635, fra Meursius til Jørgen Seefeld. Denne havde bedet den nævnte Videnskabsmand at anbefale Peder Villadsen til den berømte neder-

¹⁾ Reenbergernes Stamfader, se Marm. Dan. II, 208. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 483. Danske Saml. 2. R. II, 99.

²⁾ Villads Pedersen Slange blev siden Kaptajn i fransk Tjeneste. Om M. Peder Villadsens Børn og Efterslægt se for øvrigt Gjessing, Jubellærere III, 256, Tab. III. Lengnick, Siamtavle over Familien Winstrup.

³⁾ Fejlen stammer fra Marmora Danica II, 196, hvis Gjengivelse af Indskriften paa hans Ligsten har: vixit annos LXVIII, istedenfor LXIII.

⁴⁾ Nyt hist. Tidsskrift VI, 223 ff.

landske Filolog Vossius, hvortil Meursius var meget villig. I Brevet ytrer han nemlig: »Itaque nunc scribo Vossio, et Vilhadium ei tuum, certe iuvenem egregium et favore omnium honorum dignum, maximopere commendo. Atque ille, satis scio, pro humanitate sua ac vetere nostra amicitia, tum Vilhadi quoque merito, gratum eum acceptumque est habiturus, item studia, si qua in re usus erit, adiuturus«. Paa den Tid maa Peder Villadsens Rejse til Udlandet altsaa vistnok have været bestemt. Han kom dog først afsted et halvt Aars Tid senere. — Ikke længe før sin Udrejse var han (1636) Respondens ved en Disputats over geografiske og historiske Theses af Professor Peder Spormand ved Kjøbenhavns Universitet. Den 3die Avgust 1637 immatrikuleredes han som »Histor. Studiosus« ved Universitetet i Leiden¹⁾. Her har han vistnok opholdt sig det meste af den Tid, han tilbragte i Udlandet. Dog skal han ogsaa have besøgt sachsiske og engelske Universiteter²⁾. Da han 1639 stod i Begreb med at rejse hjem fra Leiden, medgav den siden saa berømte Thomas Bartholin ham følgende Brev til Professor D. Oluf Worm, hvori Bartholin omtaler ham som sin fortrolige Ven og i det hele giver ham et meget smukt Vidnesbyrd for Flid og Begavelse.

Vir excellentissime!

Non ita pridem cum Elzevirio omnem scribendi materiam absumpsi, et brevibus tuas virtutes et in me merita impari licet laudatione libavi. Venia dignaberis, quod eorum magnitudinem assequi non possim. Stat vero sententia crebriore officio earum compensare difficultatem. Inprimis vero me ad scribendum nunc revocavit amici ad vos ituri votum, qui favorem et amicitiam Excellentiae Tuae sollicitus ambit. Tanto autem se fore ad amicitiam tuam validiorem non falso sperat, quanto in nostram altius pene-

¹⁾ Personalhist. Tidsskrift II, 126.

²⁾ Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV, 179.

travit. Petrum Vilhadum, Virum dudum nobis penitus conciliatum, tibi commendatum eo, qui ipse quidem præsens sibi precium faciet singulari sua eruditione et indolis bonitate, qva paucis cedit. Tibi vero, Excellentissime Vir, si meo elogio arctius fuerit conciliatus, nollem aliam ab eo gratiam inire, cui tamen multum debeo. Alteri enim non fui magis familiaris, qvam huic. Nec facti poenitet. In eo enim morum modestia elucet, et parem industriam ad genij bonitatem attulit. Ego si a te amari mereor, hunc ames rogo, si favore dignus sum, huic faveas. Nudius tertius viduæ D. Elichmanni adfui, variosque ultro citroque de Mstis sermones habui, promisiqve me patriæ meæ Patribus indicium facturum de Mstis Arabicis. Sed prius qvam sex septimanæ elapsæ fuerint, nihil ausa est spondere, illæ ubi præterierint, rursum viduam conveniam, et de omnibus exquiram. Interim ex pilulis emi, quarum satis magnam vim habet in usus emptorum. Theses Medici Scanorum E. T. mitto, qvas privatim tamen in Consistorio defendit. Illum modo iter patriam versus habet. Vale Vir Excellentissime, meqve, ut soles, ama et fove, qvi tua in me merita et divinas virtutes digna veneratione æstimo.

Leydis Batavicis

16 Sept. 1639.

Th. Bartholinus.

Udskrift: Viro Excellentissimo Dn. Olao Wormio Med. D. et Prof. celeberrimo, Affini et Tutori venerando. Hafniam ¹⁾).

I sit Svar (af 11te Oktober 1639) ytrer Worm, at det skulde være ham en Fornøjelse at vise Peder Villadsen al Tjeneste og Velvilje, »da den unge Mands Beskedenhed og Bravhed synes at gjøre ham fortjent dertil« ²⁾. Der blev imidlertid ikke megen Lejlighed for Worm til at op-

¹⁾ Orig. i Danske Selsk. Saml. i Geh.-Arkivet.

²⁾ Wormii Epistolæ, p. 663.

fylde dette Løfte, da Peder Villadsen allerede den 10de April 1640 af Biskop J. Brochmand ordineredes til Sognepræst ved S. Michels Kirke i Slagelse, hvortil han var kaldet af sin Velynder Jørgen Seefeld, der som Domprovst i Roskilde Kapitel havde Kaldsret til den nævnte Kirke ¹⁾).

Som Præst i Slagelse tog Peder Villadsen den 1ste Maj 1641 Magistergraden i Kjøbenhavn ²⁾). I Aaret 1642 synes han at have været alvorlig syg, da Biskop Brochmand i et Brev til Rektoren i Slagelse, M. Hans Ravn, udtaler sin Glæde over, at hans kjære »Wilhadus« begyndte at komme til Kræfter igjen ³⁾). I den nævnte Hans Ravn havde Peder Villadsen fundet en beslægtet Natur, og der er derfor al Grund til at antage, at Forholdet imellem dem har været fortroligt. Da Ravn 1646 udgav sit bekjendte Værk, *Heptachordum Danicum*, ledsagede M. Peder Villadsen det med et latinsk Æredigt ⁴⁾). Et dansk Digt af ham fra samme Aar findes i den Ligprædiken, som Knud Hansen, Slotspræst paa Antvorskov, udgav over Slotsherren Wentzel Rodtkirchs Frue, Kirsten Reedtz. — Provst i Slagelse Herred blev Villadsen i Aaret 1654, da den hidtilværende Provst, Mag. Anders Jensen Aalborg (eller Hals), Sognepræst i S. Peders Kirke i Slagelse, døde.

Ved sit Ægteskab 1649 med en Datter af afd. Professor, Dr. theol. Niels Pedersen (Aurilesius) kom M. Peder Villadsen i nærmere Forbindelse med hvad vi kunne kalde den Tids Lærdomsaristokrati, hvad ogsaa skjønnes af de Faddere, hans Børn havde, og han blev Svoger til Historiografen M. Vitus Bering, der var hans Bysbarn og paa en Maade hans Onkel, skjønt syv Aar yngre end han, hvis det er rigtigt, at M. Villads Nielsens anden Hustru

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. I, 503. Bloch, Roskilde Domskoles Hist. II, 34.

²⁾ Personalhist. Tidsskr. IV, 53.

³⁾ Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 567.

⁴⁾ Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 534. M. Peder Villadsen og M. Hans Ravn vare sammen Faddere 1644 i Gimlinge, da Præsten Ebbe Jensen Bruns Barn blev døbt (Kirkeh. Saml. 3. R. II, 696—7).

(som Gjessing siger) var en Søster til Vitus Bering. Svogre blev de i ethvert Tilfælde, da Bering et Par Aar efter ægtede en Søster til Peder Villadsens Hustru ¹⁾). Da hendes Moder (en Datter af Sjælands Biskop, D. Peder Jensen Vinstrup) var en ret velhavende Kone, er det vel rimeligt, at Peder Villadsen har faaet nogen Formue, om ikke før, saa dog efter Svigermoderens Død, og det kom ham vist godt nok tilpas, ikke blot fordi han havde lidt betydelige Tab ved sin Præstegaards Brand den 22de Juli 1652 ²⁾, men ogsaa fordi Krigen 1658—60 sikkert har gjort tomt Bord hos ham som i de allerfleste Huse hele Landet over. Svigermoderen døde under Kjøbenhavns Belejring; men da Adgangen til Hovedstaden atter var aabnet, se vi M. Peder Villadsen og Hustru indfinde sig og den 16de Juni 1660 hos Konsistorium gjøre Krav paa det halve Bo, som sl. Mette Dr. Niels Pedersens havde efterladt sig ³⁾.

Vi komme nu til den i historisk Henseende vigtigste Epoche i Mag. Peder Villadsens Liv: hans Deltagelse i Rigsdagen i Kjøbenhavn i Efteraaret 1660. Da der ifølge kgl. Befaling skulde møde visse deputerede for hvert Stifts Præsteskab foruden Bisperne, valgtes der den 28de August 1660 paa et Møde i Roskilde fem Provster for Sjælands Stift ⁴⁾. Da de øvrige Stifter imidlertid kun sendte to eller højst tre, blev Tallet paa de sjællandske deputerede siden ogsaa reduceret. Det var Biskop Svane, som stod i personligt Venskabsforhold til M. Peder Villadsen ⁵⁾ og vist-

¹⁾ Hist. Tidsskrift 5. R. I, 19.

²⁾ Pontopp. Ann. IV, 179.

³⁾ Hist. Tidsskr. 5. R. I, 47. Den 28. Juni 1663 underskrev Peder Villadsens Hustru (Dorthe M. Peders) i Forening med sin Svoger Vitus Bering Fundatsen paa det af hendes Moder stiftede Legat til Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn (Hofman, Fundat. IX, 135—6).

⁴⁾ Zwergius, Sjæl. Cleresi, S. 267. Jvfr. Danske Saml. 2. R. II, 97.

⁵⁾ Som vi foran saa' (S. 491) stod Svane, da endnu kun Professor, den 23. Jan. 1652 Fadder i Slagelse til et af Ped. Villadsens Børn.

nok kjendte hans gode Evner og kraftige Karakter, om at gjøre at faa ham med, hvilket da ogsaa lykkedes¹⁾, og der gaar Sagn om, at det skal have været M. Peder Villadsen, der gav Bispen en Del af de Ideer, som denne siden satte i Værk. Zwergius udtrykker dette saaledes: »Af denne dybsindige og meget betænksomme Mands (Ped. Villadsens) Raad betjente Svaning sig meget til det store forehavende Værk at udføre, og vil man sige, at han var ligesom det store Drivehjul derhos, og at han ligesom støbte de Kugler, som Svaning havde Mod og Mands Hjærte til at skyde med«. Hvorledes nu end dette forholder sig, saa meget er vist, at Peder Villadsen blev valgt til den gejstlige Stands Sekretær ved Mødet og kom som saadan til at udøve ikke ringe Indflydelse paa Sagernes Gang. Den Dagbog, han har efterladt sig over Forhandlingerne, viser tilstrækkelig, med hvor stor Interesse han har fulgt Begivenhederne²⁾. Han hørte til den mindre Kreds af Gejstligheden og Borgerstanden, som man kan kalde de indviede, med hvem Kongen gennem Christoffer Gabel stod i personlig Rapport³⁾. Og da Adelen havde forstaaet at vække Frygt blandt Præsterne ude paa Landet for at de, hvis Adelen mistede sine Len, ogsaa skulde miste deres Tiender, og de derfor vare betænkte paa at kalde deres deputerede tilbage fra Rigsdagen, saa fik M. Peder Villadsen det Hverv at berolige Stemningen, hvad han ogsaa gjorde paa et i Hast sammenkaldt Provstemøde i Roskilde den 4de Oktober, og det med saa stor Virkning, at Provsterne ganske gav sig tilfreds med den Gang, Tingene havde faaet, og Peder Villadsen kunde, da han

¹⁾ Om de Manøvrer, Svane benyttede, for at faa Peder Villadsen med, findes en Fortælling i hans Søns, Niels Slanges, hdskr. Beretning om Suverænitetens Indførelse, meddelt af J. Møller i Hist. Kalender I, 234—6.

²⁾ Om denne Dagbog se Danske Saml. 2. R. II, 90—1.

³⁾ Nordisk Univ. Tidsskrift III, 123.

tidlig næste Morgen indfandt sig i de »conjungeredes» Kreds i Kjøbenhavn, bringe Bud, at Stemningen var god. Og da Kongens fortrolige Raadgiver, Kammersekretær Christoffer Gabel, samme Aften indfandt sig i Bispegaarden, hvor flere af de indviede vare samlede til Raadslagning, og deriblandt Peder Villadsen, saa udtalte denne overfor Gabel, at han holdt sig forvissat om, at Flertallet blandt Gejstligheden og Borgerstanden hellere ønskede at regjeres af een end af mange — Ord, der bleve meget betydningsfulde, da det var første Gang under Rigsdagen, at der udtrykkelig hentydedes til den kongelige Enevælde, der skulde blive dens endelige Resultat¹⁾.

Blandt de gejstlige Mænd, som med ikke ringe Iver havde deltaget i Rigsdagens Forhandlinger, var Biskoppen i Viborg, D. Johan Didriksen Bartskjær. Faa Maaneder efter at Forsamlingen var opløst, døde han (i Februar 1661), og nogen Tid efter, den 27de April s. A., blev Mag. Peder Villadsen beskikket til hans Eftermand, sikkert ikke uden Hensyn til de politiske Fortjenester, han havde indlagt sig²⁾. Men for øvrigt traf Valget ikke nogen uværdig,

¹⁾ Spittler, Geschichte der dänischen Revolution 1660, S. 90—1. Nord. Univ. Tidsskr. III, 121—2. Ordene i Villadsens egen Beretning (Nøyagtig Efterretning om Souverainitetet, Kbh. 1760, S. 38) ere følgende: »Og om saa var, at der skulde findes een eller anden, som denne Gjerning og Forandring for deres private Interesse skulde ville hindre, saa kunde han dog ikke andet end være forsikret om, at der jo var flere, som ønskede heller at regjeres af een end af mange; og disse skulde vel være baade de fleste og de myndigste».

²⁾ Jydske Reg. Nr. 14, Fol., 47—8. Fra samme Tid haves følgende Andragende fra en kaldet Præst fra Viborg Stift:

Stormectigste, Høybaarne Første, Allernaadigste
Herre och Konning!

Eftersom jeg iouligen neste Søndag efter Juell er kaldet till at være Sognepræst i min Faders Sted til Ørum, Gammelstrup och Borridtz Sogner wnder Hals Lehn udj Wiborig stiftt beliggende, Och strax fierde dag der epter aff Biscopenn, den Hæderlig oc høylærde Mand nu sl. Dr. Johan Badscher examineret och appro-

og for Villadsen maa det have været kjært at komme tilbage til sin Fødeby. Trinitatis Søndag 1661 blev han bispeviet af D. Hans Svane. Hans Søn, Niels Slange, fortæller ¹⁾, at da Faderen efter gammel Skik aflagde Bispeden til Kongen personlig, paalagde denne ham at hævde de Uordener, som jevnlig fandt Sted hos Præsterne, navnlig deres Trættekjærhed, hvorpaa man havde saa mange Prøver, og i det hele at modarbejde alt, hvad der kunde vække Forargelse — noget som den ny Biskop da ogsaa skal have taget sig til Hjerte, saa han førte et skarpt Tilsyn med Præsternes sædelige Forhold, hvad ikke altid blev ham godt optaget; navnlig bemærkes, at han fandt ikke ringe Modstand hos Kapitlet, en Bemærkning, der dog tager sig noget underlig ud, da Kapitlerne paa den

beret, saa jeg epter hansz schriffuelse hosz Lehnz Fruen, Welbyrdig Frue Dorothea Wrne, Si. Her Offue Geddis till Tommerup, som naadigst aff Edersz Kongl. Maytt. med Hals Lehn er forleenet, iche uden største omkostning paa Reisen till Gunderstrup udj Skaane haaffuer erlanget Collation, och min Eed for hendis Welbyrdig Sønn Brostrup Gedde efter Ordinantzen haaffuer aflagt; Da efterdi Hæderlig och høylærde Mand M. Peder Willadtz sønn, som schall være vorisz Blæop, iche endnu ret snart kand komme offuer till Stifften, er jeg paa det Allerunderdanigste begierendis aff min Allernaadigste Herre och Konning, at mig een befallning till Biscopen udj Aarhusz, Hæderlig och høylærd Mand M. Hans Brochmand, Naadigst maatte meddeelis, det hand mig epter mit Kaldsbreff, Testimonio och Collatz, som alt epter Ordinantzen findis rigtig, wilde ordinere, nu paa hlemreisen, det snarest mueligt var.

Thi Kirckerne kand iche længere være uden Prest, fordj der ere 3 meget ringe och besværilige Sogner, och nesten 3 mill imellom Kircherne, och pengene ere nu iche mange. Jeg med mine tilhørere udj vorisz inderlige bøpner till Gud ville haaffue Hansz Kong. Maytt. sampt det Kongelige huusz stædtze j hukommelsze, Forbliffuendis hansz Kongl. Mayttz.

Wunderdanigste och ydmygste Tienere
Peder Christensønn Ørum.

Original i Sjælandske Indlæg 1661 A. i Geh.-Ark., med Paaskrift: Brev till Bispen den 29 Apr. [1661].

¹⁾ Anført i Pontoppidans Ann. IV, 180.

Tid havde meget lidt at sige, saa Kannikerne neppe kunde gjøre Bispen store Vanskeligheder. For øvrigt berettes der, at han lykkelig overvandt de fleste Hindringer, da han havde en god Støtte i Kongen, som satte ham højt. Om derved imidlertid hentydes til bestemte, os ubekjendte Stridigheder, eller det kun er almindelige Talemaader, vide vi dog ikke. Maaske sigtes der til, hvad der videre fortælles om tre Præster i Stiftet, som under Krigen vare indsatte og ordinerede af Svenskerne, mod Gyldigheden af hvis Ordination Biskoppen gjorde Indsigelse, saa at en af dem maatte rejse til Sverig for derfra at hente Bevisligheder. Mange uduelige Degne, som Soldaterne havde indsat, skal han ganske have kasseret. — I hans Tid blev Uldbjerg og Lynderup Sognekald lagt til Bispestolen, saaledes at Biskoppen nød en Del af Tienden, og Præsten var hans Vicepastor ¹⁾).

For Resten savne vi endnu Kilder til fyldigere Oplysning om Biskop Peder Villadsens Liv i Viborg og Bispes virksomhed ²⁾). Kun det vide vi, at han syslede med de Minder, som knyttede sig til hans Fødeby, særlig i Reformationstiden, og at ved ham adskillige Efterretninger ere bevarede fra hint mærkelige Tidspunkt i Viborgs Historie, skjönt rigtignok i en Skikkelse, hvori Sagn og Historie er mere end ønskeligt blandet med hinanden. Han meddelte saaledes Peder Resen Bidrag til hans store, desværre aldrig udgivne historisk-topografiske Værk, Atlas Danicus, navnlig angaaende sin Moders Farfader, Broder Thøger Jensen, M. Hans Tavsens tro Forbundsfælle i Reformationskampen ³⁾). Ligeledes holdt Biskop Villadsen 1672

¹⁾ Ursin, Stiftsstaden Viborg, S. 154.

²⁾ I Sjæl. Indlæg 1663 A. 1 Geh.-Ark. findes en Skrivelse, dat. 24. Febr. 1663 fra Biskop Peder Villadsen til Professor M. Jens Bircheroed angaaende Indførelsen af dennes Bøger som Skolebøger i Viborg.

³⁾ Se Annal. for nord. Oldkynd. og Hist. 1847, S. 130—1, hvor et Stykke af Resens Atlas, der udtrykkelig angives som meddelt af Bisk. Peder Villadsen, findes aftrykt.

ved Indsættelsen af Mag. Peder Klavsen Reenberg som Konrektor i Viborg en Tale, hvori han gav en interessant Udsigt over Viborg Skoles Historie fra Reformationen af indtil hans Tid. Vel findes der i denne Tale adskilligt, der ikke kan bestaa for en historisk Kritik, men ogsaa flere livfulde Træk, som ellers vilde have været forglemte¹⁾. I det hele turde hvad vi kunne kalde Viborgs traditionelle Historie i 16de og tildels det 17de Aarhundrede — saaledes som senere M. Christen Erichsen og andre have ført den til Bogs — for en ikke ringe Del stamme fra M. Peder Villadsen²⁾. Der berettes ogsaa, at han samlede Bidrag til Kong Christian IV's Historie, som siden benyttedes af hans Søn, Niels Slange, da denne skrev den nævnte Konges Historie³⁾. Flere historiske Haandskrifter i vore Samlinger er mærkede med hans Navn (Petrus Wilhadius) eller indeholde Bemærkninger, skrevne med hans Haand, og vise sig derved at have hørt til hans Bibliothek⁴⁾.

Den 22de Februar⁵⁾ 1673 døde Biskop Peder Villadsen, ikke fuldt 63 Aar gammel. I Gravskriften over ham betegnes han som en grundlærd Mand, og i Særdeleshed som en stor Elsker og indsigtfuld Kjender af Fædrelandets Oldsager, og derhos som en Mand af gammeldags Redelighed og Oprigtighed⁶⁾. — Hans Sønner antog Navnet Slange, dog neppe efter deres Fødeby Slagelse, som Lange-

¹⁾ En Del af denne Tale findes meddelt nedenfor.

²⁾ Se Dr. A. Heises interessante Bemærkninger herom i Saml. t. jydsk Hist. og Topogr. VI, 236—7.

³⁾ Se Gjessing, Jubellærere III, 253, Not.

⁴⁾ Saaledes f. Ex. Ny kgl. Saml. 575, Fol. Thottske Saml. 331. 4to (se Danske Mag. 4. R. II, 226. 262) og 1542. 4to.

⁵⁾ I Hist. Aarbøger III, 161 og maaske ogsaa andensteds angives 25de Marts som hans Dødsdag; men Ligstenen har VIII Kal. Mart. (Marm. Dan. II, 196).

⁶⁾ Vir omnis eruditionis et reconditionis doctrinæ sacrarium, antlqvitatatum inprimis Patriæ ut magnus amator sic doctissimus, cui antlqva fide et candore nihil unqvam fuit antlqvius.

bek mener, men efter det Mærke (en Slange), som fandtes i deres Faders Morfaders, Biskop Peder Thøgersens, Segl¹⁾.

Biskop Peder Villadsens Udsigt over Viborg Skoles Historie.

Som ovenfor er bemærket, udgjør nedenstaaende i historisk Henseende interessante, men langt fra fejlfri Udsigt over Viborg Skoles Historie fra Reformationen indtil omtrent 1660 en Del af den Tale, hvormed Peder Villadsen 1672 indsatte M. Peder Klavsen Reenberg til Konrektor i Viborg. Den fandtes i sin Tid mellem Biskop Jens Bircherods Manuskripter²⁾; nu gjemmes en Afskrift i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 3006. 4to. Jeg har længe haft den liggende afskreven, i den Tanke at offentliggjøre den; men da det forekom mig nødvendigt at ledsage den med Anmærkninger, der kunde dels supplere den, dels paavise i det mindste en Del af Fejlene, har det trukket i Langdrag. Imidlertid har jeg meddelt andre Forskere i Skolehistorien den til Gjennemsyn og Benyttelse, og derved ere flere Stykker af den blevne fremdragne andensteds, saasom i afd. Prof. Blaches Rettelser (i Hist. Tidsskr. 3. R. V) til hans Afhandling om de viborgske Skolelove, i Dr. A. Heises Oplysninger om Landstingshører Gunde Skriver og den viborgske Tradition (i Saml. til jydsk Hist. og Topogr. VI, 232 f.) og i afd. Prof. Hundrups Skrift, Lærerstanden ved Viborg Kathedralskole (i Indbydelsesskriftet fra denne Skole 1875)³⁾. Derved er ganske vist nogle af de interessanteste Stykker af Talen allerede blevne publici juris;

¹⁾ Heise, Diplom. Vibergense, S. 340.

²⁾ Suhms Nye Saml. IV, 3—4 H. S. 83.

³⁾ Rundt om i dette Skrift findes højst besønderlige, tildels aldeles meningsløse Ting, Vidnesbyrd om, at Sætterne og Korrektørerne ikke have kunnet løse den da saa godt som blinde Forfatters utydelige Skrifteegn.

imidlertid fortjener den dog efter min og fleres Mening at fremdrages i sin Helhed, ikke blot paa Grund af de Oplysninger, den indeholder, men ogsaa fordi flere historiske Vildelser, der saa at sige ere gaaede over i den almindelige Bevidsthed, her for første Gang fremtræde, og enhver Historiker veed, at det i kritisk Henseende er af megen Betydning at kunne forfølge slige traditionelle Fejl tilbage til deres Kilder. Mærkeligt er det ogsaa at agte paa, i hvor høj Grad denne Historie bærer Præg af at være forfattet efter Erindringen og mundtlige Overleveringer, idet der kun er faa Spor af, at skriftlige Kilder ere blevne raadspurgte af Forfatteren. — Da Anmærkningerne vilde blive for mange og for lange til at sættes under Teksten, har jeg sat dem bag efter samme. — Den første Del af Talen, en lærd Undersøgelse om Skolevæsenet i Middelalderen, er her udeladt.

. . . Operæ pretium mereri autumo enarrare, quomodo gloriosæ memoriæ Rex Fridericus I anno 1526 Magistro Georgio Joh. Sadolino Wibergano (erat enim ille Wiburgo oriundus antiqva Sadelmagerorum familia, quæ paucis ante annis heic desiit) Lutheranæ religionis studiosissimo concessit, ut in urbe hac Wiburgensi tuto resideret et juventutem inibi institueret, quæque sana et sobria essent et cum verbo Dei congruerent libere doceret, quod tamen intra privatos parietes peregit, usquedum Hafniam ad Div. Virginem ecclesiastes postea vocatus, inde primus constitueretur episcopus Fionensis ¹⁾. Habuit Mag. Georgius Sadolinus inter alios discipulos Olaus Jacobæus Schytte ²⁾, officii successorem, Theodgarum Löwenbalch, juvenem monachum ordinis Franciscanorum e monasterio S. Mariæ, quod jam nosodochium est, quem Theodgarum Mag. Johannes Tausanus, natione Fionus, stipendiarius monasterii Antworskowiensis, sibi collegam cooptavit, cum ex clauistro Crucigerorum seu Templariorum Wiburgensi prope lacum ad portam Jacobæam, Divo Johanni

dicato, esset expulsus, quod ibi fratres in doctrina evangelica instituisset; illos binos alterum a Templariis alterum a Franciscanis expulsos obviis ulnis excipiunt, cognati Theodgarum, consul Wiburgensis Petrus Hegelundus³⁾ Tausanum, eosque contra episcopi, Dni Georgii Friis⁴⁾, et monachorum rabiem asserunt, potestatemque concionandi in ecclesia Divi Johannis, quæ civibus parochialis erat et in foro majori, quod novum vocatur, sita, Tausano publice concedunt. Theodgarus postea vocatur primus ecclesiastes reformatæ religionis ædis Dominicanorum⁵⁾.

Anno 1537 Mag. Johannes Scheningius⁶⁾, concionator antea evangelicus Wiburgensis, primus Augustanæ confessionis episcopus Wiburgensis constitutus est, cujus ope et auxilio scholæ istæ angulares (ut vocantur in Ordinatione Ecclesiastica), h. e. scholæ, quæ intra privatos parietes frequentes in urbibus habebantur, submotæ sunt, et hujus scholæ cœtus primo rectori Dn. Olao Jacobæo Schytte commissus, qui initio in quatuor classes inferiores distribuebat pueros, quos subdoctoribus seu hypodidascalis erudiendos tradidit, superiori classi nempe quintæ ipse rector Dn. Olaus Schytte præerat. Stipendium vero hypodidascalis assignavit episcopus, ut diaconi rurales de suis stipendiis aliquam partem illis impenderent. Acerrimos nactus est pius antistes Scheningius adversarios, qui infense adversari scholæ conati sunt, utpote Mag. Andreæ Schougaard, antiqua nobilitatis prosapia oriundum, capituli Wiburgensis præpositum, virum tunc temporis inter nobiles magnæ autoritatis et infensissimum evangelicæ religionis hostem, quod etiamnum videre ex voto illius, quo Ordinationem Ecclesiasticam cum cœteris capitularibus confirmaret, solus inter omnes hac formula, opinione præsumpta, fervente est usus: Ego Andreas Schougaard, salvo jure cujuscunque Deum timentis, subscribo et accepto prædictos articulos nomine capituli Wiburgensis, donec aliquid melius in laudem et honorem Dei

concilium generale definierit atque constituerit, teste manu propria⁷⁾. Habuit Mag. Nicolaum Frisium, episcopi Georgii Frisii jam captivi ex fratre nepotem, prælatum et capituli cantorem, initio alienati et offensi animi erga scholam nostram, seminarium evangelicæ doctrinæ, sed successu temporis ille sub Mag. Kiliano Juul, Schenningii successore, mitiorem se præbuit⁸⁾. Ipsi quoque adversabatur nobilissimus Dn. Stigo Fassi⁹⁾, inter canonicos primarius, qui cæterique repugnarunt, quo minus pius antistes valetudine imbecillis optatis pro schola nostra stipendiis frui posset. Interim tamen Dn. Olaus Jacobæus Schytte ad scholæ labores impiger sine mercede binos integros annos contulit, usquedum serenissimus rex Christianus III huc misit proregem suum Dn. Johannem Rantzovium, qui jussu regis, volentibus nolentibus canonicis, canonicatum Modbeck ipsi et successoribus scholæ rectoribus assignavit¹⁰⁾. Erat Dn. Olaus Schytte disciplinæ ad informandos juniorum animos consultissimus, officii sui diligentissimus, usquedum multum ætatis et valetudinis consumpserit, emerito tandem canonicatum alium et bona capituli communia rex clementissime largitus est. Huic in officio scholastico successit Mag. Chilianus Juul, nobilissima Juliorum, qui stellam rubram et tria flumina in insignibus gerunt, familia perantiqua oriundus, sed erant parentes sævis seculi bellis ad incitas redacti, adeo ut filius parentibus orbus inter inferiores scholæ alumnos stipem ostiatim petere cogeretur, eo quod nollet pontificiam amplecti religionem. Hic Mag. Kilianus Juul quæcunque pro scitis et compertis ex saniore philosophia habuit, vita, factis et moribus repræsentare et exprimere studiose conatus est, atque prout literas impense amabat, omnibus doctrinis, quibus juvenum ætas impertiri debet, discipulos diligentissime erudit. Hujus facilem in docendo methodum laudarunt quam multi me puero pastores, qui ipsius conciones in catechesin, evangelia et epistolas possederant, quas lector theologiæ scriptas reli-

quit¹¹⁾. Artificiosum compendium viam, artem et rationem disciplinarum Cicero vocat. Rectorem ubi aliquamdiu egerat scholæ, lector sacrosanctæ theologiæ designatus successorem habuit in scholastico munere Mag. Michaellem Grøn¹²⁾, de quo viro nihil accepi, quod dicam, præter nomen et quod familiam duxerit a nobilibus parentibus Grønneris, dominis de Windumowergaard, atque quod ipsi nepos a fratre fuerit Gundæus Christierni Grøn¹³⁾, mea ætate consul Wiburgensis et auditor causarum in parlamento publico provinciali Cimbriæ, quod alternis septimanis heic Wiburgi peragitur. Ubi vero Mag. Chilianus Juul e lectore ss. theologiæ episcopus post obitum Mag. Joh. Scheningii renunciatus fuit, nihil magis in votis habebat, quam ut commodum puerorum Musis locum nancisceretur prope sacram cathedralem ædem, ubi informatores juventutis artibus et disciplinis pueros instruere potuerunt. Antea in ædibus episcopi Scheningii et ipsius Julii locus scholæ admodum incommodus erat assignatus. Habitabat vero episcopus Scheningius in monasterio Dominicanorum nimis laxè et incommode. Ergo de ædificatione scholarium ædium canonicos invitos sæpiusque recusantes urgere non cessabat Mag. Chilianus, usquedum clementissimus rex cogendos jussit, ut hoc ædificium in scholam et hypodidascalorum hospitium ingratiis extruerent. Inviti itaque et per vim coacti sumptus dabant et de habitatione Musis prospiciebant. Ne ergo dedignemur primos functionum gradus; præstat paulatim per gradus ascendere, ut gloriæ Dei publicisque causis prompte serviamus, etiamsi primis functionum gradibus nobis diu sit insistendum; ita Mag. Chilianus Julius in primis functionibus fidem et sedulitatem probavit, usquedum ad ulteriora divinitus vocaretur.

Successit in episcopatu Mag. Chiliano Julio Mag. Petrus Theodgari Løwenbalchii filius, qui cum juvenis aliquot annos usus fuisset præceptoribus Hafniensis Academiæ professoribus, canonicatum Kiølsensem in stipendium apud regem Christianum 3. merebatur, quo ad-

jutus exteras aliquot annorum spatio visebat Academias; reversus in patriam primo sacellanus Divæ Virginis, quæ cathedralis est, creatus, e sacellano pastor ejusdem, e pastore episcopus Wiburgensis¹⁴); scholæ Wiburgensis rectorem anno 1570 constituit Mag. Jacobum Holmium, cujus mores a suis non abhorreere noverat¹⁵). Ut enim hic alumnos disciplinæ suæ, ut numero ita scientia rerum augetet, allaborabat, ita religiosus antistes summo nisu studebat, ut et docentium stipendia augerentur et discen- tibus suppetia afferrentur. Anno enim 1574 regem cle- mentissimum sibi expertus fuerat Mag. Petrus Theodgari, in scholam nostram benignissimum effecit, ut ex decimis regiis xx tonnis fruerentur docentes in inferioribus classi- bus; discentes vore circiter quadringentas et quinquaginta tonnarum frumenti siliginis et hordei annonam conseque- rentur. Exinde crevit discipulorum numerus, ut antistes et rector unam alumnorum classem, nempe quintam, cœ- teris quatuor inferioribus addere consultum putarent, ut florentem coloniam ibi collocarent, et exinde abiturienti- bus sextanis novam deducere in superiorem classem pos- sent. Huic classi primum moderatorem anno 1583 con- stituunt virum ab exteris academiis vocatum Dn. Johan- nem Resenium, postea optime de ecclesia Danica meri- tum theologiæ doctorem et episcopum Selandiæ, nonsolum ut hujus scholasticæ juventæ moderator esset, sed etiam rectori in continuis et tædiosis scholæ laboribus adesset. Mag. Holmio ecclesiastæ cathedralis templi ordinato et inde episcopo Aalborgensi designato succedit in officio scholastico Mag. Petrus Johannis Høg Wiburgen- sis¹⁶), vir et doctrina nobilis et facundia clarus. Illi ad cathedræ theologicæ statim honores promotæ succedit in munere scholastico Mag. Christianus Nicolai Fossius Salîngus, vir doctrina et severa disciplina inclytus, sed qui brevi post Arhusiam inter exedræ illius assessores adscriptus abibat¹⁷). Cujus in locum sublegatus Mag. Wilhadus Nicolai¹⁸), ad oras Riparum Cimbricarum

natus, Alburgo, ubi scholæ gubernatorem egit, vocabatur. Nolo me in parentis optimæ memoriæ laudes diffundere, qui quatuordecim integros annos scholæ continue præerat. Ubi autem ille salarii augmentum desperabat, sacrosanctæ theologiæ lectoris et succentoris simul cumulatus est muneribus. Interim tamen, quotiescunque schola nostra custode et ludirectore vacabat, sedulus plusculis annis usque ad extremam senectutem functus est officio ludirectoris. Illo post exantlatos varios labores rectoratu abeunte, clavum scholæ nostræ tenebat Mag. Johannes Laurentius Norwagus, quem optimæ famæ virum vix scholam ingressum Hafniensis Academiæ directores ad publicam Ebreæ lingvæ professionem hinc evocant¹⁹). Eodem loci etiam vocatur ad Mathematicum professionem Mag. Christianus Severini Longomontanus, ubi vix per unum annum scholæ nostræ pulverem metitus est. Non meliore successu ad scholæ nostræ moderamen accessit Mag. Buddæus Nicolai Ahrhusiensis, vir optimis parentibus oriundus, integer vitæ scelerisque purus, sed scholis non natus, laboris ludi statim pertæsus nihil memorabile egit, intra binos annos sacerdotium inibat apud Randrusienses, homiliis quam ludo literario aptior, tandemque parenti, Ahrhusiensibus acceptissimo pastori ad Div. Virginem, successit²⁰). Post integrum annum et semestre spatium e Germania revertitur Mag. Henricus Nicolai Arctander, Mag. Nicolai Arctandri hujus diœceseos præsulis optime meriti filius, quem optimus parens plebi huic scholasticæ ducem præficere non dubitavit. Quicquid ex nutu parentis egit laudem merebatur; ubi vero ad ingenium rediit suum, habuit optimus parens in regendo negotii satis. Curavit ergo parens ab amicis admonitus, doctissimos studiosorum huc accersi, ut quintæ et quartæ classibus præessent, ut ex inferioribus classibus florentes colonias exspectaret. Hos inter Severinus Nicolai quintæ classis hypodidascalus, severa disciplina vir, literisque ut erat optime imbutus, ita aliis earum cognitionem impertire aptus natus,

quibus meruit, ut postea rector scholæ Roeschildensis crearetur. In quarta usus est opera Dni Johannis, postea pastoris Laastrupensis, qui a fratribus Jesuitarum edoctus optimus ingeniorum formator habebatur. Sed noluit Mag. Henricus genium defraudare suum; non enim ingenerantur mores hominibus tam a stirpe generis, quam iis rebus, quæ a vitæ consuetudine suppeditantur. Quocirca schola nostra ne labesceret, noluit pius præsul curam ejus plane abjicere, quocirca satagebat sedulo, ut rectoribus scholæ augmentum stipendii procuraret apud regem, siquidem præcedentes rectores semper tenuitatem salarii et quidem merito incusabant. Ex voto aliquid quidem tunc temporis obtinuit, sed filii mores, quominus integrum verumque usumfructum bonorum Hiarbech acciperet, impediabant. Quocirca alia via procedendum putavit pius præsul, pingve sacerdotium prima quaque occasione filio procurandum putavit, atque ita ad sacerdotium Seldense in Sallingia vocatus Mag. Henricus Arctander ²¹⁾, scholam reliquit Gabrieli Brinch Norwago, stipendiario regio, qui huc veniens adversa valetudine uti cœpit, et intra annum ex morbo hypocondriaco obiit ²²⁾. Tandem prosperitatem aliquam consequuta schola nostra est, ubi Mag. Otthonom Christierni Blickfeldium, Arhusia oriundum, rectorem accepit. Erat enim vir multæ sedulitatis, qua unice omnibus bonis placere potuit, erat ipsi jucunda gravitas fastu remoto, doctrina fuit ornatissimus, qua plurimos per undecim integros annos discipulos perpolitos e schola dimisit. Hujus viri virtutem et nomen grata memoria satis prosequi non possum. Summo nisu frustra contendebat optimus vir bonis communibus capituli frui propter nobilium canonicorum tenacitatem ²³⁾. Illum in officio mortuum consequutus Mag. Nicolaus Pauli Scandorphius, antea scholæ Slaglosianæ rector, postea a rectore Wiburgensi ecclesiastes Alburgensis, inde Hafniensis, et postea SS^{tes} Theologiæ Doctor et Professor publ. Hafniensis, vir pietatis laude conspicuus, optime cupiebat

scholæ nostræ, et ad placita scholæ Herlovianæ hujus ludi mores componere nitebatur. Sed ubi consuetudo ad vigorem accedit, necessitatem irrefragabilem inducit, ut mutare haud possibile sit. Annitebatur pius vir conrectorem in scholam introducere, eoque nomine fratrem Mag. Fidericum singulis diebus certas horas, sed irritò conatu, dedit. Ita laborum scholæ pertæsus ecclesiastis munus ipsi ab Alburgensibus civibus oblatum ambabus ulnis acceptabat ²⁴).

Sequitura tempora, clarissimi auditores, magnum minantur scholæ nostræ deliquium. Et enim aliquantis per post discessum Mag. Nicolai Schandorffii missus ad scholam nostram Mag. Christophorus Johannis, Hafnia oriundus, ut scholæ moderamen in se susciperet. Hunc virum vituperare nolui, laudare non possum, hoc unicum ipsi laudi erat, quod erat poeta facilis, donis homileticis ornatus, cætera nullius frugi homo. Cæsariani milites ubi totam occupaverant Cimbriam, fugam prudens meditabatur, nam solito bacchantium more, quo unice gaudebat, inter milites vivere non potuit, ubi spumantia pocula ipsi defutura essent ²⁵). Ita schola totum triennium dimittebatur præter quintæ classis alumnos et paucos alios inferiorum classium in urbe natos. Hos Mag. Nicolaus Johannis, piæ memoriæ, quotidie colligebat, et ductu ac auxilio M. Wilhadi Nicolai diligentissime edocuit, ut quintæ classis discipuli partes sextanorum obirent, quos tandem ad scholam post bellum reversos scientia superarunt alumni quintani. Post conventam pacem tandem huc mittitur rector scholæ Mag. Joh. Johannis Hafniensis, ante conrector scholæ Roeschildensis, vir egregie doctus, sed operosi laboris impatiens audiebat, ut neque aviditatem discendi discipulis instillaret, neque superiorum spei satisfaceret ²⁶). Tandem et ille vocatus ecclesiastes cathedralis templi scholam Mag. Nicolao piæ memoriæ viro gubernandam reliquit. Tunc emicuit illustris herois Christiani Frisii de Kragerup cancellarii magni in scholas summa

et per tot secula optata pietas, qui apud regem effecit, ut lectores SS^{tes} Theologiæ et rectores scholarum Roeskildensis, Lundensis, Wiburgensis, Ripensis et Arhusiensis posthac semper locum in cathedralibus exedris retinerent et bonis communibus fruerentur, ita ergo animus Mag. Nicolao crevit, nunquam, quoad muneri scholastico par esse poterit, se illo officio abdicare²⁷). Mortuo illustri heroe Frisico accessit aliud beneficii genus, quod scholæ nostræ generosus heros Georgius Rosenkrantz de Kieldgaard apud affinem, illustrem heroem Christianum Thomæum Sehested, cancellarium regis magnum, procuravit, ut conrectore schola nostra posthac gauderet, stipendiumque quoque ipsi Kølsen canonicatum a rege serenissimo decretum est. Atque ita enumerare possumus ab illo tempore conrectores Mag. Christianum Ostensfeld, postea Doctorem et Medicæ facultatis apud Hafniense Lycæum Prof. publ., Mag. Jacobum Faber, postea ecclesiasten Schiwensem, nunc vero ad Div. Virginem Hafniæ pastorem primarium, Mag. Johannem Rosenberg, nunc SS^{tes} Theologiæ lectorem Ripensem, et te, clarissime vir, fili amantissime, Dn. Mag. Jane Julbye, nunc rectorem hujus ludi industrium²⁸). Hic merito nomen et virtutem optime meriti viri Dni Mag. Nicolai Johannis prædicarem, nisi ante paucos menses, cum justa ipsi publice pro concione solveremus, illud luculenter peregrimus. Enarrandæ quoque essent vicissitudines, quas cæteris duriores et maxime inversas perpessa est schola nostra posterioribus binis lustris, me episcopo, quod munus alii demandatum relinquo, ne nimis aliquid propriæ laudi tribuere videar. Te igitur, clarissime Dne Mag. Petre Clausen, hac oratione quintum hujus scholæ numeramus conrectorem, et cum clementissimo rege nostro hereditario Christiano V publicis literis designatus sis, utique tibi hujus scholæ conrectoratum ut et arma more majorum demandamus. Videsis, ingeniorum diversitatem probe tibi cognitam habeas, et

quantum distant æra lupinis pernoscas. Cœterum voto finiam, Deum ter opt. max. rogans, ut munus, quod jam suscipis, cedat in Divini Nominis gloriam, scholæ nostræ incolumitatem, juniorum emolumentum, tuique nominis perennem honorem! Dixi.

A n m æ r k n i n g e r.

1. Om Mag. Jørgen Jensen Sadolins Virksomhed i Viborg findes nærmere Oplysninger i mit Skrift om denne Mand (Særtryk af Saml. til Fyns Hist. og Topogr. IV). Han har neppe selv nogensinde brugt Navnet Sadolin, lige saa lidt som nogen samtidig har nævnet ham saaledes, men dette Navn er nok først brugt af hans begavede men extravagante Søn, Digteren Mag. Hans Jørgensen, og fra ham er det senere overført paa Faderen. De Personer, der nu bære Navnet Sadolin, nedstamme neppe fra Reformatoren Mester Jørgen Jensen. — For øvrigt fejler Peder Villadsen ved at gjøre denne til Rektor, hvilket jo, som det synes, er hans Mening; med større Ret kan han med Hundrup kaldes Lector theol., da det var en Præsteskole, han forestod.

2. Oluf Skytte (Skøtt, Skiøtte eller Schytte), som oftere nævnes i Talen, hed ikke Oluf Jakobsen, men Oluf Nielsen, og var ikke M. Jørgen Jensens Eftermand, da han i det tidligste kan være bleven Rektor 1540. I Aaret 1543 forekommer han (Heise, Diplom. Viberg., S. 236) som „Sognepræst“ i Viborg (Kompaster ved Graabrødre eller Nørresøgn's Kirke), samtidig var han tillige Skolemester, skjønt det 1540 var blevet forbudt, at disse to Embeder maatte være forenede (Heise, Dipl. Viberg., S. 220). Som „Skolemester“ nævnes han udtrykkelig 1548, da han forlenedes med Halvparten af Tapdrup Kongetiende, der var Annex til hans Kirke (Danske Kirkelove I, 278), ligeledes 1550, da han var med at dømme Hr. Oluf i Mov fra Embedet (Dipl. Vib., S. 276). Hans opofrende og nidkjære Virksomhed som Rektor berømmes højlig af Peder Villadsen.

En lignende Ros erhvervede han ved sin Undervisning af den siden berømte Kansler Niels Kaas. Om denne, der skal have forladt Skolen 1549 efter en næsten niaarig Skolegang, siges nemlig i Joh. O. Slangendorpii Oratio funebris de vita et obitu Dn. Nicolai Kaasii (1594. B 2), at han af sin Farbroder Mogens Kaas til Taarupgaard blev sat i Viborg Skole: „eam illa ætate regebat Dn. Olaus Scøtzius, Canonicus et Symmystes (Medtjener ell. Kompastor) Wiburgius, vir egregie doctus in literis humanioribus, et ad formanda studia iuuentutis non factus, sed natus, qui non tantum doctis, sed et nobilibus viris propter singularem eruditionem, diligentiam, modestiam et humanitatem erga discentes semper fuit gratissimus. Ac quanti hunc venerandum virum fecit Magnif. Dn. Cancellarius (o: N. Kaas), ostendebat non tantum ipsum gratitudine singulari, amore et reuerentia proseguendo, sed et in filios studiosos et verbi divini ministros beneficia plurima conferendo. Hoc præceptore Cancellarius noster paucis annis Regulas Grammaticas utriusque linguæ (o: Lat. & Græcæ), una cum præceptis Dialecticis et Rhetoricis addidit, et orationem latinam mediocriter formare cœpit, iudiciumque de discernendis veris a falsis et probabilibus a necessariis paulatim acquisiuit“. — Den 3. Januar 1553 forlenedes Hr. Oluf Nielsen Skytte med et Kannekepræbende (D. Kirkelove I, 340—1). Da var han endnu Skolemester, ligesom da den som Fyns Biskop siden bekendte Jacob Madsen (Vejle) samme Aar kom i Viborg Skole (Vinding, Acad. Haun. p. 123); men da denne 1555 forlod Skolen, havde den en anden Rektor. Ifølge en gammel Optegnelse resignerede Hr. Oluf Skytte Skolen 1554, efter at have været Skolemester i 14 Aar (Ny kirkehist. Saml. V, 347). I et Brev, hans Søn Niels Olufsen Skytte, da Student, siden Præst i Kobberup i Vib. St., 1556 ell. 57 skrev til en hos Kongen formaaende Hr. Niels (sikkert den som Hofpræst siden bekendte Niels Nielsen Kolding, da res. Kapellan i Kolding) omtales, at Faderen havde paadraget sig megen Gjæld, „dum scholæ regimen tenebat“, hvorfor Sønnen ansøger om en Understøttelse hos Kongen til sine

Studeringers Fremme (Kbhvns Univ. Hist. IV, 143—5). — Siden levede Hr. Oluf Nielsen Skytte (der ikke med Rette af Hundrup o. a. gøres til Magister) endnu i mange Aar som Præst og Kannik i Viborg. Mange Vidnesbyrd om hans Deltagelse i den gejstlige Retspleje findes i Htises Dipl. Viborg. (se Registeret). Naar der i Ligtalen over Sten Maltesen (Sehested) til Holmgaard siges, at denne i en Alder af 6 Aar (1559) af sine Forældre „sendtes til Viborg til Skole og blev lagt til Kost og Herberge hos en Dannemand, Hr. Oluf Pedersen, hvor han ydermere er bleven oplært i sin Børnelærdom og det latinske Sprog udi fem Aar“ (Bricka og Gjellerup, Den danske Adel I, 3), saa maa det være Hr. Oluf Nielsen Skytte, der menes. Som Kannik var denne tillige i en Række Aar Universitetets „Procurator“, med Hensyn til Indsamling og Indsendelse af den halve Del af Naadensaaret efter afdøde Medlemmer af Kapitlet og den saakaldte Sjølegave efter afdøde Præster, som tilkom Universitetet. I den Anledning skrev han 1582 et (i Univ. Hist. IV, 315—16 trykt) Brev til Professor, Dr. theol. Anders Lavritsen (Roskilde), hvori han omtaler Vanskelighederne, han havde ved at faa de omtalte Afgifter ind. Han beder at hilse sine kjære gamle Studiefæller M. Klavs Lavritsen Skavbo (Professor ved Universitetet) og M. Frants Andersen (Rektor og Kannik i Roskilde, siden fra 1561 til 1571 Abbed i Ringsted Kloster, † 1582), om de endnu vare i Live, ligeledes Biskop D. Povl Madsen og D. Niels Hemmingsen, hans Sønners, Mag. Peders og Hr. Nielses, fortræffelige Lærere, i lige Maade Professorerne, Mag. Joh. Sacerides og M. Peder Aagesen, hans Søn Anders's velvillige Lærere og Værter. Endelig bringer han Hilsen fra Kannikerne i Viborg, Biskop M. Peder Thøgersen og dennes Svigersøn, M. Jakob Holm, Hr. Rembolt Pedersen og sine egne to Svigersønner, M. Hans Pedersen [Butzer] og M. Hieronymus Ranch. Det er et rigtigt Gammelmandsbrev, men det giver personalhistoriske Oplysninger, som vi ellers vilde savne. Endnu et Par lignende Breve fra Aarene 1585 og 1586 have fra ham til Professor Anders Lavritsen (Univ.

Hist. IV, 336—8), der ret vise, hvor tro den gamle Mand var i den paatagne Bestilling, hvad ogsaa fremgaar af en Række Kvitteringer, meddelte ham i Aarene 1579—88 af Universitetets Kvæstor eller dets Rektor, for indsendte Summer (Konsist. Arkiv, Pakken 94; naar de findes der, maa de være sendte tilbage af hans Søn og Efterfølger i Bestillingen). Da Universitetet den 18. Februar 1586 skrev til ham, kaldte det ham: Dn. Olaus Sagittarius, apud Viburgenses pastor primarius et canonicus dignissimus (Univ. Hist. IV, 340—1). — Den 23. April 1591 skrev Hr. Olufs Søn, Hr. Anders Olufsen Schytte, der nys var bleven Succentor i Kapitlet, til Universitetet og ansøgte om at blive dets Procurator i Kapitlet efter sin afdøde Fader — denne levede endnu ved Juletid 1590, er altsaa formodentlig død lige i Begyndelsen af Aaret 1591, da Sønnen udtaler den Formening, at hans Død allerede forlængst var Professorerne bekendt. Sønnen lover at besørge Forretningerne med samme Troskab som Faderen (Univ. Hist. IV, 381—3). — Over en Del af Hr. Oluf Nielsens Efterslægt findes der i Kgl. Bibl., Gl. kgl. Saml. 1076, Fol., en Optegnelse, som det synes forfattet af Mag. Bartholomæus Christian Schytte, Hører ved Kjøbenhavns Skole og siden Sognepræst i Jersie og Solrød (se Hundrup, Lærerstanden ved Metropolitan-skolen, S. 119). Denne Optegnelse, som kan supplere Stamtavlen over Familien Schytte i Gjessings Jubellærere III, 273, Tab. I og III, skal sluttelig her meddeles. Hvad der er indesluttet i skarpe Klammer er nærværende Udgivers Tilføjelser. — Den ovennævnte Søn, Anders Olufsen S., der 1584 forekommer som „Medtjener i Guds Ord i Viborg“ (Kirkehist. Saml. 3. R. II, 205), er ikke medtagen i Optegnelsen. Over ham fandtes følgende Gravskrift i Graabrødre Kirke i Viborg (Afskr. i Rostg. Saml. 53 Fol.):

Rev. Vir Dominus Andreas Schytte, Venerab. Cap. Viberg. Succentor et hujus Ecclesiæ Minister in Evangelio Christi fidelissimo, placide obdormivit An. 1592 1 Sept. Cujus corpus hic quiescit, studio dilectiss. conjugis Annæ Nicolai.

Origo familiæ Toxotiæ

deducitur a Dn. Olao Schytte, Pastore et Canonico Viburgi
sc. Ecclesiæ Domini a Reformatione primo.

Hans to Sønner:

M. Peder Schytte (suspectus Calvinismi) Sognepræst i Gunderup [se Lyskanders Levn. og Bog om danske Skribenter, S. 302. S. B. Smith, Hieronymus Just. Ranchs Danske Skuespil, S. 16 f., hvor dog den lærde Udgiver ikke har lagt Mærke til Pilen, der staar bag ved Navnene Petrus Olai og Andreas Olai; den skal oversættes Sagitta. Thi Navnene Skøt, Skytte, Schytte gjengaves paa Latin: Sagittarius; jvfr. Univ. Hist. IV, 341. Ny kirkehist. Saml. III, 663]. Hans Hustru var Maren Kjeldsdatter, som var Hr. Kjeld Tranes antecessoris sui filia in Gunderup.

Frater Mariæ Kiliani erat Dn. Theocarus Trane, Commi-nister Mag. [Petri] Schytte. Hic [o: Thøger Trane] erat pater 3 filiorum: Dn. Kiliani in Birkede [paa Laaland], Dn. Olai in Toderup [o: Tingsted], Dn. Andreæ in Rasted. Horum mater erat Anna Nicolai f., Dni Nicolai [Schytte] in Kobberup.

Hr. Niels Schytte, Sognepræst i Kobberup filios genuerat: Dn. Andreæ, Past. in Tostrup, et Dn. Andreæ in Skelum. Ille filios habuit pastores: Dn. Christianum Andreæ in Tostrup [et] Dn. Achillem (Kjeld) in Kongsted. Horum mater erat nata patre Dno Johanne, pastore in Laastrup, matre Catharina f. [Dni] Chilianii in Gunderup.

Ille sc. Dn. Christianus Andreæ in Tostrup habuit filios: Henricum Schytte, mercatorem in Scania, Dn. Andreæ Schytte, pastorem in Lyngø et Braaby, parentem meum b. m., Dn. Castanæum, successorem in Tostrup.

Hic sc. Dn. Achilles in Kongsted genuit filios: Johannem Schytte, collegam sch. Soranæ, M. Albertum Sch., pastorem in Hvedstrup, Hieronymum, collegam sch. Soranæ; filias: Susannam M. [Henrici] Hattingi in Karise, Dorotheam Mariam Dn. Tuedes Hauniæ [Gjessing har et andet Giftermaal], Abigaelem in Vindbyholt.

Føde af Hr. Kjeld [Trane] i Gunderup var

1. Led
Sødskende	{	Karen Kjeldsdatter, min Faders Farmoders Moder, Hr. Jens's Hustru i Laastrup.
Anne Kjeldsdatter, Hr. Povl Andersens [i Astrup, Rostrup og St. Arden] og Kjeld Andersens i Astrup deres Moder.
2. Led
Sødskendebørn.	{	Maren Jensdatter (Karen Kjeldsdatters Datter) min Faders Farmoder.
Hr. Povl og Kjeld Andersen (hendes Søstersønner).
3. Led
Næstsødskendebørn.	{	Hr. Christen [Andersen Schytte] i Tostrup.
Anne Povlsdatter i Skibsted [Datter af ovenanf. Hr. Povl Andersen, og gift med M. Peder Lassen Liim i Skibsted].
Karen Povlsdatter i Wammen [vistnok Søster til ovenanf. Anne Povlsd., og gift med Præsten Jens Sørensen Lund i Vammen].
Anne Kjeldsdatter [vistnok Datter af ovenanf. Kjeld Andersen] Hr. Peders [Christensen] i Astrup.
4. Led
Første-
Frænder.	{	Anders Christensen Schytte af Tostrup [Præst i Lyng og Broby].
Karen Pedersdatter i Skibsted [D. af M. Peder Lassen Liim], Niels Nielsen Riis's [Præst i Skibsted].
Iver Pedersen, Niels Pedersen [vistnok Brødre til Karen Pedersdatter].
Niels Børgesen, Iver Jensen og deres Sødskende af Wammen.

3. Peder Hegelund er rimeligvis en Forvexling med hans Broder Morten Hegelund, der andensteds omtales som en Ven af Hans Tavsén (Kirkehist. Saml. I, 377); en saadan Forvexling er saa meget antageligere, som Morten H. nævnes som Borgmester 1526 (Ursin, Viborg, S. 69), medens Broderen først efter Reformationen vides at have beklædt en saadan Plads (Heise, Dipl. Viberg., Regist.). Consul maa

forøvrigt vistnok oversættes Raadmand; det var oftere Tilfældet, at en afgaaet Borgmester igjen blev Raadmand.

4. Om Biskop Jørgen Friis og hans Stilling til Reformationen er i den nyere Tid fremdraget mange gode Oplysninger, særlig af Dr. A. Heise (se Münter, Ref. Hist. II, 709—23. Ann. f. nord. Oldkynd. og Hist. 1847, S. 136—7. Ny kirkehist. Saml. V, Reg. Kirkehist. Saml. 3. R. II, 674—7. Rørdam, Hist. Kildeskr. I, Reg. Heise, Dipl. Viberg., Reg.). Følgende Excommunication over ham, der saa vidt vides ikke er trykt, har jeg fundet i D. G. Zwergius's Afskrift i Ny kgl. Saml. 647. 4to i Kgl. Bibl.

R. p. d. Georgius Fris Episcopus Vibergensis ex nunc principalis hic auctoritate Apostolica denunciatur excommunicatus, declaratus, aggravatus, reaggravatus et interdictus, una cum invocatione auxilii bracchii secularis ob non paritionem monitorii contra eum ad partes decreto (!) instante R. p. d. Johanne Wulff Prothonotario Apostolico principali. Die XXXI Martii 1530 suprascripte affixe et publicate fuerunt etc.

5. Thøger Jensen døde ifølge Christiern Juels Aarbog (Ny kirkehist. Saml. V, 344) den 6te Juni 1538 som Lector theol. i Viborg; at han dog samtidig har været Præst (ved Sortebrødre ell. Søndersogns Kirke) fremgaar af Heises Dipl. Viberg., S. 211—12. Af kyndige anses det som tvivlsomt, hvor vidt han har tilhørt den adelige Slægt Løvenbalk, nærmest fordi han ikke bar Slægtnavnet og vel heller ikke førte Slægtens Vaabenmærke (se Dr. Heises Bemærkninger i Ny kirkehist. Saml. V, 881—2). Imidlertid forekommer det mig dog ikke saa underligt, at han som Munk har aflagt Adelsnavnet; som evangelisk Præst havde han heller ingen Brug derfor. Hans Søn, Biskop Peder Thøgersen, brugte ikke Løvenbalkernes Vaaben, men deri ligger formentlig intet afgjørende Bevis. Saa vidt jeg nemlig har bemærket, gik de Adelsmænd, som efter Reformationen bleve Præster, samtidig ud af den adelige Stand, idet de nemlig indtraadte i den gejstlige; og jeg kjender kun et eneste, sent og tvivlsomt, Exempel paa, at en Præsts Afkom før Enevælden er betragtet som adeligt, nemlig Nicolai Güntelberg, der paa

Rigsdagen 1660 mødte blandt Adelens Repræsentanter (Danske Saml. 2. R. II, 97), skjønt han skal have været en Søn af Præsten Eskild Güntelberg i Rørbæk. — Hos Hvitfeldt berettes (S. 1313), at da Kong Frederik I i Aaret 1529 „forsendte Mester Hans Tavsens fra Viborg til Kjøbenhavn, at han der skulde lære og prædike Guds Ord, havde han en, hed Hr. Thøger, med sig“. Ligeledes fortæller Hamsfort (Scr. Rer. Dan. VII, 242; jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 237), at da M. Jørgen Jensen Sadolin 1531 (ell. 32) rejste fra Viborg til Odense, havde han Thøger med sig, for at denne skulde tage sig af Skolevæsenet. At det i begge Tilfælde er den forhenværende Munk Thøger Jensen, der menes, kan neppe være tvivlsomt; men forevrigt er der intet bekjendt om hans Virksomhed hverken i Kjøbenhavn eller i Odense, uden dette, at han i Odense var underkastet Forfølgelse, ja som det synes endog var truet paa Livet for sin evangeliske Virksomheds Skyld. Han maa snart atter være dragen tilbage til Viborg, hvor han indtil sin Død udfyldte den ved Sadolins Bortgang ledige Plads som Læsemester og Præst ved Sortebrødre Kirke. (Jvfr. Dän. Bibl. I, 6—7. Marm. Dan. II, 215. Vita Petri Holmii, Progr. Acad. J. C. Kallii, 1749). Hans Hustru, Anne Pedersdatter, der tidligere skal have været Nonne, ægtede efter hans Død hans Eftermand i Præsteembedet, Hr. Morten Hvas.

6. Mag. Jakob Skjønning (der ikke hed Johannes, som Ped. Villadsen mener, og ikke blev Dr. theol., som Hundrup o. a. sige) er ifølge Heises Antagelse den Mester Jakob, som 1518 forekommer som Kannik i Viborg (Dipl. Viberg., S. 144). Efter at Hans Tavsens 1525 var optraadt som Reformationens ivrige Talsmand i Viborg, sluttede M. Jakob Skjønning, som da var Rektor ved Domskenen og Præst ved S. Hans Kirke, sig til ham og aabnede sin Kirke for ham. Siden blev Skjønning selv evangelisk Prædikant i Viborg (Ny kirkehist. Saml. VI, 687); 1530 mødte han med de andre lutherske Lærere ved Herredagen i Kjøbenhavn, og 1537 kaldtes han til Viborg Stifts første evangeliske Superintendent. Til Oplysning om hans Virksomhed som

saadan foreligge nu gode Bidrag i Diplom. Vibergense (se Registeret). Mange Vanskeligheder havde han vistnok at kæmpe med, som det ogsaa antydes af Ped. Villadsen. Den 25de April 1539 underskrev han paa et Møde i Nyborg med flere af Superintendenterne en Klage til Kongen over den slette Tilstand, hvori mange Kirkeforhold endnu befandt sig (Münter, Bugenhagii in Dania commoratio, p. 107—8). Da han i August 1540 deltog i Bispemødet eller Nationalsynoden i Kjøbenhavn, benyttede han atter Lejligheden til at gjøre Forestilling til Regjeringen om forskellige væsentlige Mangler vedrørende Kirke- og Skolevæsenet i hans Stift (Dipl. Vib., S. 219—21). Af en samtidig omtales M. Jakob Skjønning som en saare retskaffen Mand. Han døde den 17de Juni 1549; otte Uger efter døde hans Hustru, Valborg. De havde en eneste Søn, Peder Skjønning. I en gammel Optegnelse siges Mester Jakob Skjønning at have været Rektor i 5, Præst (evangelisk) i 10, og Superintendent i 12 Aar (Ny kirkehist. Saml. V, 345—6).

7. Hvad der siges om Mester Anders Skovgaard, kan fra et konfessionelt Ståde maaske være rigtigt; men det giver dog ingen Forestilling om ham som den udmærket dygtige Forretningsmand, han utvivlsomt var, og hvorom Dipl. Vibergense indeholder saa mange Vidnesbyrd. Han var af den Slags Mænd, som der var flere af i Reformations-tiden, som man kunde have ønsket en bedre Skjæbne end at kæmpe en haabløs Kamp mod en Aandsmagt, som de neppe forstod. Han var forøvrigt ikke Domprovst, som Ped. Villadsen siger, men Ærkedegn. Han døde den 7de Januar 1554 (Ny kirkehist. Saml. V, 346—7).

8. Mester Niels Friis, Kantor i Domkapitlet, siges i andre Skrifter at have været en Broder til Biskop Jørgen Friis, til hvem han forøvrigt ingenlunde stod i noget broderligt Forhold. Om ham findes Efterretninger i Ny kirkehist. Saml. V og i Dipl. Viberg. Han døde den 6te November 1557.

9. Her burde have staaet M. Splid Fassi, som Mandens rette Navn var. Han var i en lang Aarrække

Kannik i Viborg Kapitel (se Ny kirkehist. Saml. V og Dipl. Vibergense).

10. Det var i Avgust 1536, at Hr. Johan Rantzov var i Viborg i Anledning af Biskop Jørgen Friis's Fængsling; men paa den Tid har Oluf Skytte neppe været Rektor. Meget muligt er det dog, at Rantzov paa Kongens Vegne kan have truffet Foranstaltninger til Reformationens Fremme, som vi nu ikke kjende.

11. At Mester Kjeld Juel skulde have hørt til Stjerne-Juulernes Adelsslægt, er ellers noget fremmedt og vel neppe rimeligt, skjønt det ogsaa siges andensteds (Fr. Rostgaard, *Deliciæ poet. Dan. I*, 341). Jeg har i Kbhvns Univ. Hist. I, 666 vist, at han begyndte sin Bane i den beskedne Stilling som Universitetspedel 1540—2. Maaske har han derefter fundet Lejlighed til at rejse udenlands og at erhverve Magistergraden. Det er ikke let at finde nogen Plads for ham som Rektor ved Viborg Skole, med mindre han nogen Tid har vikarieret for Hr. Oluf Skytte. Han var Læsemester ved Domkirken 1544 (Dipl. Viberg., S. 362) og forblev i denne Stilling, indtil han 1549 blev Superintendent i Viborg Stift (Ny kirkehist. Saml. VI, 76—7). Viborg Skole skylder ham sine ældste Skolelove, der senere betegnedes som „*Articuli veteris tabulæ per Mag. Chilianum conscriptæ*“ (Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 118). Naar Ped. Villadsen særlig fremhæver hans Læregaver, kan det bemærkes, at i Kgl. Bibl., Thottske Saml. 378. 4to, findes et latinsk Hdskr. med Titel: „*Explicatio Euangeliorum Dominicalium M. Chiliani Episcopi Viburgensis, quæ a dominica prima post Trinitatis ad dominicam aduentus tractari soleant, 1571*“. I Ped. Resens Bibliothek, der brændte 1728, fandtes (Catal. p. 371—2): *Chiliani Episc. Viburgensis Postilla msc. 1572. Ejusd. annot. in examen Philippi msc. An. 1571. Ejusd. Catechismus et doctrina de absolutione msc.* De anførte Aarstal tage sig noget besønderlig ud, da Mester Kjeld døde 2. Marts 1571 (Ny kirkehist. Saml. V, 359. VI, 102, — ikke 25. Jan., som Hegelunds Kalender har, *Magaz. til den danske Adels Hist.*, S. 158). Men Aarstallene gjælde vistnok kun Afskrif-

terne, medens Arbejderne selv gjerne kunne være fra den Tid, da Kjeld Juel endnu var Læsemester (jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. I, 190). — Om hans Virksomhed som Biskop indeholder Dipl. Viberg. og Jydske Saml. VI, 223 ff. flere Oplysninger. Endnu i Marts 1570 var han tilstede i Kjøbenhavn ved en Herredag eller vel rettere en Rigsdag, som skulde skaffe Midler til Rigets Fornødenheder. Da var han Senior blandt Danmarks Bisper (Suhms Saml. II, 3, 4). Da hans Bispegaard var fortæret af Luerne i den store Brand, som 1567 overgik Viborg, udgik der 8. Juni s. A. kgl. Befaling til Hr. Otte Krumpen, Befalingsmand paa Hald: han skulde lade Superintendenten, M. Kjeld Juel, erholde nødvendigt Tømmer til Gjenopførelse af hans Gaard, som var ødelagt i Ildebranden samme Aar; og da M. Kjeld beretter, at han til sin aarlige Underholdning oppebærer Kirketienden af nogle Kirker, men Kirkeværgerne undskyldte sig, at de ingen Penge have, fordi Kongen selv lader Tienden oppebære, saa skulde Lensmanden bestille det saa, at der ved de Kirker, som skulde give M. Kjeld Penge, holdes det fornødne tilbage af Tienden (Geh.-Ark. topogr. Saml., Viborg). Den 30te Juni 1567 udgik der endvidere Kongebrev til Landsdommer Axel Juul af følgende Indhold: I den Ildebrand, som senest var i Viborg, skal Skolen være afbrændt; Axel Juul skal have nogle Penge hos sig, som ere oppebaarne der i Landet (Jylland) til at bygge et Domhus med; paa det nu at Skolen des snarere maa blive gjenoptagen, beder Kongen og vil, at han skal forstrække dertil saa mange Penge, som han har, og hjælpe til, at Skolen snart maa blive færdig, for at de Personer, som den besøge, ikke derover skulle forsømmes (Udkast smst.). Ventelig skyldes ogsaa dette Brev Biskoppens Forestilling. — Indskriften paa den Ligsten, som i sin Tid fandtes i Viborg Domkirke over Biskop Kjeld Juel, er indført i Marm. Dan. II, 194, men ufuldstændig. Efter en anden Opskrift skal den historiske Del af den læses saaledes: *Magistri Chilianii Julii Superintendentis Vibergensis secundæque uxoris (Marm. Dan. har: secundi uxorisque) eius Annæ Joannis corpora hic quiescunt.* Er denne Læsemaade rigtig, saa har Biskoppen været to

Gange gift, og hans anden Hustru har været en Datter af den fra Reformationstiden bekendte Kannik M. Jens Hansen, der siden blev den første evangeliske Sognepræst ved Domkirken i Viborg og døde den 2den September 1558 (Ny kirkehist. Saml. V, 350. 526—7 o. fl. Steder. VI, 687—8. Marm. Dan. II, 209). Biskoppens Enke ægtede siden Borgmester Morten Hvas i Viborg (se Dipl. Viberg., S. 362, hvor ogsaa tvende af M. Kjeld Juels Børn nævnes). — Følgende hidtil utrykte Kongebrev, M. Kjeld vedrørende, kan her endnu indføres:

Mester Kieldt Jwll. Superintendent vdj Wiborg Stigt, fick Konn. Maitts Breff paa nogenne Preste Rente, som følger:

Wij Frederich etc. Giøre alle witterligt, at oss elsk^e hederlig och hoiglerdt mandt Mester Kjeldt Jwl, Superintendent vdj Wiborg Stigt, haffuer ladit berette for oss, huorledis at nogen tiidt siiden forledenn, ther stormeg^{te} høyborne første, wor kiere herr fader, salig och høylofflige ihukommelse, loede forordinere Superintendenterne her vdj Riigit thieris vnderholding paa thieris Embitz wegnne, er for^{ne} Mester Kieldt Jwl iblant anndit wdlagt two Sognner wdj Medelsomherrit, weed naffn Winckel och Rind, medt thieris Preste gaarde och Preste rennthē. Och efftherthj thendt prest, som for^{ne} Sogner thendt tiidt haffde, endnu leffuer och same sogene vdj heffdt och were haffuer, och for^{ne} Mester Kieldt Jwl her til ingen frucht eller gaffn ther aff haffuer bekomit, huor for handt vnderdanichst er begierindes at mue bekomme tuende andre Sogner, som vacere och ledige ere effter Anthonius Bryske, weed Naffn Wammen och Lindom, i stedit for for^{ne} Winckel och Rind sogner, tha haffuer wij aff wor synderlig gunst och Naade wnndt och tilladt, och nu medt thette wort obne Breff vnde och tillade, at for^{ne} Mester Kieldt Jwll maa nu strax fange for^{ne} Wamen och Lindom Sogner och thennom haffue, nyde, bruge och beholde medt thieris preste gaarde och preste renthē, til saa lenge thendt prest, som nu Winckel och Rind sogner i heffdt haffuer, er dædt och affganngenn. Och nor for^{ne} Winckel och Rind

sogner leddig bliffuer, skal for^{ne} Mester Kieldt Jwl och hans effterkomere Superintendenter i Wiiborg stigt thennom mue strax bekomme och annamme och effther thet breffs lydelse, hogmelthe wor kiere herr fader ther paa wdgifuit haffuer, nyde, bruge och beholde, och for^{ne} Wamen och Lindom Sogner tha igien strax wbehindrit ther emoedt at were frij och medt enn Sognne prest at forsergis; dog skal for^{ne} Mester Kieldt Jwl were pligtig at forsee for^{ne} Wamen och Lindom Sogner, saa lenge handt thennom beholdendes worder, medt en goedt leerd mandt, som kandt leere och predicke almuenn Gudtz oerdt rennth och wforfalskit, och giere Sognne folckit thenndt tilberlige thieniste inden kircken och wden, som en Sogne prest sitt Sogne folck pligtig er och bør. Cum inhibitione solita. Datum Frederichsborg 8 die Augusti A^o etc. 1566.

12. Denne Mag. Michel Grøn kan der ikke blive Plads til som Rektor, med mindre han, ligesom vi have antaget det om M. Kjeld Juel, kan have fungeret som Vicarius eller paa anden Maade i det Tidsrum, der maa tillægges Hr. Oluf Skyttes Rektorat. For Resten er M. Michel Grøn ikke bekjendt, med mindre han skulde være den samme som en af de to Mænd af Navnet Mester Michel, som samtidig fandtes i Viborg. Den ene af disse er Mester Michel Brun, der 1555 forekommer som Læsemester i Viborg og gjerne kan have været det siden 1549, da M. Kjeld Juel blev Biskop, og som døde den 10de Marts 1559, idet han i et Anfald af Sindssygdom druknede sig i sin Brønd (Dipl. Vib. p. 304. 315. 320. Ny kirkehist. Saml. V, 350). Hvad der kunde tale for, at det er denne Mand, som Ped. Villadsen har hørt noget om, er den Omstændighed, at han knytter ham til Vindumovergaard; men denne Gaard var netop paa denne Tid (1554) et Stridsemne mellem Adelsmændene Mads Grøn op Jep Brun, der vare Sødskendebørn (Saml. til jydsk Hist. og Topgr. IV, 42. VI, 240 Tab.). Den anden Mester Michel, jeg ovenfor hentydede til, var Forstander for Viborg Hospital, Mester Michel Nielsen, der forekommer som saadan 1555 (Dipl. Vib., S. 314) og 1567 (Reg. o. a. Lande

Nr. 9, Fol. 51). I et Hdskr. om Viborg Skole af Jesper Lund siges udtrykkelig, at M. Michel Grøn og M. Michel Nielsen er samme Person (Hundrup, Lærerst. i Viborg, S. 15). Paa hans Ligsten synes han at betegnes som „Aalburgensis“, for Resten kaldes han der kun: „Magister Michael Nicolai“ (Marm. Dan. II, 214). Knuden er altsaa endnu uløst.

Medens Peder Villadsen saaledes nævner to Rektorer, Kjeld Juel og Michel Grøn, som der ikke synes at være Plads til, men som dog neppe tør udskydes, da det ikke er umuligt, at de kunne have fungeret i det 14aarige Tidsrum, da Hr. Oluf Skytte siges at have forestaaet Skolen tilligemed Præsteembedet, saa forbigaar Villadsen derimod to Rektorer, som her maa omtales, nemlig:

Hr. Rimbolt Pedersen, der paa Latin kaldes Reimerus ell. Remerus Petri (i Reg. t. Ny kirkeh. Saml. V er denne Identitet ikke taget i Agt) er sikkert den Reinerus Viberganus, som i Juli 1542 sammen med den siden bekendte Lave Beck til Førslev, hvis Hovmester han maaske har været, blev indskreven ved Universitetet i Vittenberg (Ny kirkeh. Saml. I, 467). I April 1549 forekommer han som „Prædikant“ i Viborg (Dipl. Vib., S. 271. Ny kirkeh. Saml. V, 578). Han var vistnok en Søn af Raadmand Peder Michelsen smst. I Chr. Juels Aarbog berettes, at han 29de Sept. kaldtes til „parochus“ (Sognepræst, o: Kompastor til Sortebrødre Kirke); maaske har han da tidligere været Kapellan. Som Sognepræst nævnes han udtrykkelig, da han 1550 var med at dømme Hr. Oluf i Mov fra Embedet (Dipl. Vib., S. 276). Den 22de Avgust 1554 havde han en Sag for Herredagen, som holdtes i Randers, angaaende Skals Kongetiende (Dipl. Vib., S. 363) og Dagen efter fik han Kongebrev paa samme Tiende, „saa længe til han kunde blive forsørgt med nogen anden Kirkens Rente“ (D. Kirke-love I, 384). Samme Aar blev han Rektor ved Viborg Skole, uden derfor, saa vidt vides, at opgive Præsteembedet (Ny kirkeh. Saml. V, 347). Blandt dem, som han 1555 dimitterede til Universitetet, var den siden bekendte fynske Biskop Jakob Madsen (Vinding, Acad. Haun., p. 124). Ved Michelsdagstid samme Aar opgav han dog Skoleembedet;

men 1559 overtog han Lektoratet efter den ovennævnte M. Michel Brun (Ny kirkeh. Saml. V, 348. 350), samtidig nævnes han som Kannik, idet Kongen nemlig 1555 havde bestemt, at tvende Kannikepræbender skulde anvendes til Lønning af Læsemesteren og Skolemesteren i Viborg (Dipl. Vib., S. 306. 336). Vi savne sikker Oplysning om, naar Hr. Rimbolt Pedersen nedlagde Lektoratet. Sognepræst ved Sortebrødre Kirke vedblev han at være til sin Død den 23de Oktober 1591 (Hundrup, S. 4; det er dog urigtigt, naar denne Forf. gjør ham til Magister). I Hieron. Justesens Komædie „Kong Hylding“, trykt 1585, findes nogle danske Vers af „Rembolt Pedersen, Kannik og Sognepræst i Viborg“. I et Skrift fra 1566, som en viborgsk Student, Mads Skytte (se Ny kirkeh. Saml. I, 476), udgav i Vittenberg, „De origine gentis Danicæ“, og tilegnede Kapitlet i Viborg, nævnes Hr. Rimbolt Pedersen: „Dn. Remerus Butzeri“. Denne Benævnelse af ham har jeg ellers ikke fundet. (Om Mads Skyttes nævnte Skrift findes noget nærmere i min Afhandling: Historieskrivn. i Danmark efter Reformationen, S. 127—9).

Den anden Rektor, som Ped. Villadsen har forbigaaet, er M. Oluf Jensen, som 1555 blev Hr. Rimbolt Pedersens Eftermand og var i denne Stilling, indtil han ved Paasketid flyttede som Præst til Skjærping og Frær i Hellum Herred, hvorfra han senere kom som Sognepræst til Frue Kirke i Aalborg, men døde, strax efter at han var kommen dertil (Ny kirkeh. Saml. V, 348. 351. Dipl. Vib., S. 336).

13. Om Gunde Christensen (Grøn), almindelig kaldet Gunde Skriver, den bekjendte og mangeaarige Landstingshører i Viborg, der paa sine gamle Dage ægtede Peder Villadsens Mormoder, Biskop Peder Thøgersens Enke, findes gode Oplysninger af Dr. Heise i Saml. til jydsk Hist. og Topogr. VI, 232—6.

14. Peder Thøgersen, Søn af den ovenanførte Hr. Thøger Jensen, kan ikke, som Chr. Juels Aarbog har, være født 1538, men efter den paa hans Ligsten angivne Alder maa 1532 være det rette Aar (Marm. Dan. II, 195; jvfr. Dr. Heises Bemærkning i Ny kirkeh. Saml. V, 882). Om

hans Studier og første Virksomhed have vi ingen andre Efterretninger end dem, Ped. Villadsens Tale indeholder. I Efteraaret 1558 blev han Sognepræst ved Domkirken i Viborg efter den tidligere nævnte M. Jens Hansen, hvis Datter Margrete han ægtede. I Tidsrummet fra Paaske til Michelsdag 1560 forestod han tillige Viborg Skole (Ny kirkeh. Saml. V, 350—1). I Juli 1565 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn (Univ. Hist. II, 500), og 1571 blev han Viborg Stifts Biskop (Ny kirkeh. Saml. II, 658—9, hvor der dog for Mdlxxij skal læses Mdlxxj, samt V, 359—60. 770). I det bekjendte „Scommma“ fra 1572 over de danske Bisper siges om ham: „Petrus laudatur in aula“, hvad vel ikke just er nogen Dadel, i alt Fald anvendte han den Yndest, han nød hos Kongen og sin fordums Skolekammerat, Kansler Niels Kaas, til Viborg Skoles bedste, da han erhvervede den store Donation til Skolen, som i det følgende skal omtales. Han døde den 3die Januar 1595 (ikke 1594, som Aftrykket af Indskriften paa hans Ligsten, Marm. Dan. II, 195, urigtig har). Om hans Efterslægt findes gode Oplysninger i Saml. til jydsk Hist. og Topogr. VI, 234 f. — Efter hans korte Rektorat var der tvende Skolemestere, som Ped. Villadsen ogsaa har forbigaaet, nemlig:

Mag. Niels Sørensen Juel blev 7de Avgust 1553 immatrikuleret i Vittenberg, hvor han formodentlig har taget Magistergraden (Ny kirkeh. Saml. IV, 72). Rektor ved Viborg Skole blev han i Efteraaret 1560; senere (omtr. 1567) blev han Lektor. Den 13de September 1568 ægtede han Biskop Kjeld Juels Datter Anne (Ny kirkeh. Saml. V, 357—8). Den 4de Marts 1570 stadfæstede Kongen et Mageskifte, hvorved den gamle Biskop overdrog sin Svigersøn sit Kapitelspræbende, der ventelig hørte til de bedste, mod at overtage hans ringere (Udkast i Geh.-Ark. top. Saml., Viborg). Det var en egen Maade at skaffe Svigersønnen hurtig Oprykning, som de øvrige Kanniker neppe have været fornøjede med. I Aaret 1566, da den tidligere nævnte Mads Skytte tilegnede Kapitlet sit Skrift, var M. Niels Sørensen nemlig den tredie af Kannikerne fra neden; nu rykkede han formodentlig op til det bedste Præbende, Prælaturerne, der beklædtes af

Adelsmænd, fraregnede. Vi se da ogsaa, at 1575 er „Mester Niels Sørensen Juel, Kannik i Viborg“, en Mand, der kan laane „en stor Sum Penge“ ud (Rosenvinge, Gl. d. Domme III, 285—6). Alligevel havde han (1584 f.) Adelsbørn, der besøgte Skolen, i Kost i sit Hus (Univ. Hist. III, 442). Lektoratet har han formodentlig beklædt indtil 1574; efter en ældre Angivelse skal han være død 1600 (Krog, Efterretn. om Viborg, S. 155), hvilket vistnok er rigtigt, da M. Hieronymus Justesen den 16de Febr. 1602 tilsendte Universitetet Naadensaars-Afgiften efter Kanniken M. Niels, der ikke kan være nogen anden end M. Niels Juel (Univ. Hist. IV, 512). — Det ovenfor omtalte Kongebrev lyder saaledes:

Gjøre alle witterligt, att effterthij os elsk^e mester Kield Juel, Superintendent wdj Wiborig stigt, for os haffuer berrett, huorledis hand och os elsk^e mester Nils Jull, cannick wdj Wiborig Domkircke, paa begge siide ere begerendis att mue magskifte theris cannickedom mett huer andre, saa att for^{ne} mester Kield Jul maa bekomme thett cannickedom, som for^{ne} mester Nils Jul er forlentt mett, oc kaldis Liime prebend, oc for^{ne} mester Nils Jul maa bekomme Lowel prebend, som for^{ne} mester Kield Jul nu wdj were haffuer: Tha haffue wij aff wor synnerlig gunst och naade wnd och tilladt, och nu mett thette wortt obne breff wnde oc tillade, att samme mageskifte maa gange for seg, dog capittels statuter her mett i alle maade wforkrenckitt. Giffuit Hafniæ 4 Martij 70.

Mag. Hans Pedersen Butzer fra Viborg blev 12te Juni 1564 indskreven ved Universitetet i Vittenberg under Navnet Johannes Petri Bocerus Cimber (Ny kirkeh. Saml. I, 475); i Slutningen af August 1566 rejste han som Magister tilbage fra Vittenberg til Kjøbenhavn (Mag. til den danske Adels Hist., S. 151). Vi vide ikke, hvad Aar han blev Rektor i Viborg; men det er vel sket ikke saa meget længe efter hans Hjemkomst fra Udlandet. I hans Tid modtog Viborg Skole den 2den Februar 1574 en overordentlig Donation, idet Kong Frederik II henlagde Kongetienden af 38 Sogne til Underholdning for 30 fattige Degne eller Peblinger, som søgte Skole i Viborg (Hofmans Fundat. III, 311—15).

Samme Aar afgik han fra Rektoratet og er da formodentlig bleven Lektor. Jeg antager, at han har varetaget det sidstnævnte Embede indtil 1584 ell 85, og at han senere alene har været Kannik. Han maa være død o. 1603, da M. Hieronymus Justesen i April 1605 tilstillede Universitetet Naadens-aarsafgiften af Præbendet Hornum, som han havde haft (Univ. Hist. IV, 585). Han var gift med Johanne, en Datter af den tidligere nævnte Hr. Oluf Nielsen Skytte; deres Søn var Hr. Peder Hansen Bucerus, der 1597 blev Præst i Sønderup og Suldrup i Vib. St. (Wiberg III, 280), ligeledes uden Tvivl Christianus Johannis Bucerus Viburgensis, der 1599 forekommer som Respondens ved en akademisk Disputats i Kjøbenhavn (Univ. Hist. III, 686). Den viborgske Rektor Johannes Petri Bucerus er af flere bleven forvekslet med den rostokske Professor poëseos Johannes Bocerius, og der er tillagt hin flere Skrifter, som denne er Forfatter af (se min Udg. af Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter, S. 265—6). — Følgende Kongebrev vedrørende den her omtalte Mand have vi fundet:

Mester Hans Pederssen, lessemester wdj Wiborg, fick kon. mats Breff paa affgifften af kon. mat^e part aff kornthienden aff Løffuel sogn i Jutland, att motte aarligen oppebere och quit och frij nyde och beholde ad gratiam, cum inhibitione solita. Actum Otthense gaard thend 2 Junij A^o 78.

15. M. Jakob Jensen Holm blev ikke Rektor 1570 (da var M. Peder Thøgersen jo heller ikke endnu Biskop), men først i Oktober 1574. Forøvrigt henvises til den Biografi af ham, som jeg har meddelt i Kirkeh. Saml. 3. R. III, 721 ff. I en samtidig Kilde bemærkes (Ny kirkeh. Saml. V, 368), at da Morten Hvas, Kannik i Viborg, døde den 1. Marts 1577, blev M. Jakob Holm hans Eftermand. Heraf synes at fremgaa, at det til Rektoratet (1555) perpetuerede Kannikedømme i Tidens Løb er gaaet tabt for samme. Det Præbende, M. Jakob Holm fik, var i alt Fald en personlig Forlening. Det er nemlig vist, at han endnu ved sin Død

som Biskop i Aalborg var Kannik i Viborg; thi den 20de Oktober 1609 ansøgte hans Enke, Elsebe, Universitetet, om at det „for en vis og billig Summa Pendinge“ vilde unde hende den det tilkommende Andel i Naadensaaret af Præbendet Nyrup i Viborg Kapitel, som hendes afdøde Mand havde haft (Orig. i Konsist. Ark. 94). — Den 3die Novbr. 1581 fratraadte M. Jakob Jensen Holm Rektorembetet i Viborg. I hans Tid (1575) vedtog Konsistoriet (Kapitlet og Præsteskabet) i Viborg en Række Bestemmelser vedrørende de 30 Skoledisciple, som i Henhold til den ovennævnte kgl. Fundats af 2den Febr. 1574 skulde have fri Kost. Disse Bestemmelser, der kaldes „*Harmonia de ratione cum discenditum vivendi præscripta Eleemosynariis regiis in schola Vibergensi et ab universo Consistorio approbata*“, findes udførlig omtalte af Nyerup (Hist. om de lat. Skoler, S. 58—62) och Blache (Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 117—26). — I et udateret Brev, der maaske kan sættes til Tiden ved 1580, til Kansler Niels Kaas fra den berømte rostokske Theolog og Historiker D. David Chytræus omtales en Student fra Viborg Skole ved Navn Johannes Severini, og der siges om ham, at han var meget vel begavet (*bono et liberalissimo ingenio præditus*), og at han var født ikke langt fra Kaas's Herresæde, Taarupgaard, men at hans Fattigdom var ham en Hindring i hans Studiers Fremgang. Han havde studeret i Rostok og synes selv at være bestemt til Overbringer af Brevet til Kansleren (Chytræi Epistolæ, p. 702).

16. Mag. Peder Jensen Høg blev i November 1581 Rektor (Ny kirkeh. Saml. V, 375). Han var en Søn af Raadmand Jens Høg i Viborg (Univ. Hist. II, 562—3). Peder Høg havde studeret udenlands, hvor han ogsaa havde erhvervet Magistergraden. 1579 finde vi ham saaledes i Tybingen, hvor han udgav et latinsk Digt til en med-studerende (Lyskanders Levn. og Bog om d. Skrib., S. 295), 1580 var han i Frankfurt a. M. (Ny kirkeh. Saml. III, 664). Det var under ham, og ikke under M. Jakob Holm, som Ped. Villadsen urigtig antager, at Hans Povlsen Resen virkede — i det højeste et Aarstid — som en Art Konrektor

ved Viborg Skole. At M. Peder Høg var Rektor 1583, ses af et Vidnesbyrd, der er omtalt i Kirkehist. Saml. I, 273. I Fortalen til Komeden „Kong Salomons Hylding“ (dat. Viborg 12te April 1585) bemærker Forfatteren, M. Hieronymus Justesen Ranch, Sognepræst ved Graabrødre Kirke i Viborg og Provst i Nørlyng Herred, at han havde skrevet Komeden i Anledning af Prinds Christians Hylding i Viborg den 15de Juni 1584, og at han efter Kansler Niels Kaas's og Biskop Peder Thøgersens Raad havde overantvordet den til Skolen, „at vor Skolemester, højlærde Mand M. Peder Høg, den agere skulde“, hvilket da ogsaa skete med den kgl. Families Bifald (S. B. Smith, Hier. Just. Ranchs Danske Skuespil, S. 15). Ikke længe efter er han formodentlig bleven Lector theol., i hvilken Stilling han vistnok forblev i det mindste til 1593. Men forøvrigt har man ingen nøjagtige Tidsangivelser vedrørende Lektorernes Embedstid i de sidste 40 Aar af det 16de Aarhundrede. I et Dokument fra 1590 kaldes M. Peder Jensen Høg „Kannik i Viborg“ (Kirkehist. Saml. I, 270), men dette udelukker dog vistnok ikke, at han samtidig kan have været Lektor. Han nævnes ogsaa kun som Kannik i et Kongebrev af 1ste Februar 1592, hvori det omtales, at han for nogen Tid siden havde været Kapitlets Prokurator paa Læsø og i den Tid utilbørligen havde forhugget Kapitlets Skove sammesteds, hvilket, hvis det tilstededes, kunde foraarsage, at Landet blev ødelagt af Sand. Det befalede derfor Kapitlet at afsætte ham fra samme hans Bestilling og at tiltale og forfølge ham for Retten, samt udnævne en anden, der kunde forstaa samme Befaling, dog at ingen af de Kanniker blev forordnet dertil, som havde at gjøre med Prædiken eller anden daglig Tjeneste i Domkirken (Hundrup, S. 119). De sidst anførte Udtryk tyde paa, at Peder Høg endnu paa den Tid har været Lektor, da han som saadan netop gjorde Tjeneste i Domkirken, og man maaske tilskrev denne Omstændighed en Del af Grunden til, at han ikke havde ført tilstrækkeligt Tilsyn med Skovene paa Læsø. I et senere Kongebrev til Kapitlet (dat. 16de Juni 1592) meddeltes det forøvrigt, at saasom Mag. Peder Høg havde andraget om at blive forskaanet for

Tiltale og Forfølgning, saa var dette ham nu bevilliget, dog at en anden kom til at forstaa Bestillingen (Hundrup, anf. St.). Ved sin Død 1603 var M. Peder Høg Besidder af Præbendet Skals (Univ. Hist. IV, 585). Følgende Gravskrift over ham og hans Hustru fandtes i sin Tid i Viborg Domkirke. Den meddeles her efter en Afskrift blandt Peder Syvs Samlinger i Univ.-Bibl. (Rostg. Saml. 53 Fol.):

M. Petrus Johannis Høeg, qui fuit inclyti Collegii Viburgensis Gymnasiarcha, Lector et Canonicus, ex ærumnis humanis ereptus Ao. Christi 1603 d. 24 April. corpore sub saxo hoc conditur, animo in coelis beatus vivit, resurrectionem cum piis omnibus gloriosam exspectans. — Conjux ejus fidelissima Anna M. Petri Theocari Episcopi Viburgensis filia obiit Ao. 1602 d. 24 April.

Det er formodentlig Pesten, der hærgede hele Landet, og særlig Jylland i Aarene 1602—3 (Ny kirkehist. Saml. VI, 602—3), som har lagt dette Ægtepar i Graven.

17. Mag. Christen Nielsen Fos (eller Reff), der af Hundrup sættes som M. Peder Høgs Formand i Rektoratet, medens han var hans Eftermand, var en Bondesøn fra Hjærk i Salling; 1566 blev han sat i Aalborg Skole og 1574 kom han derfra til Viborg, ventelig i Anledning af det store Stipendium for fattige Disciple, som i det Aar tilfød Skolen, og som strax drog mange til den. Den 20de September 1577 deponerede han ved Universitetet, men blev allerede 1578 Hører ved 1ste Lectie i Viborg Skole. I Aaret 1580 rejste han udenlands med „Landskriver Zilt“, siger Krog (Efterretn. om Viborg By, S. 155), hos hvem vi finde de ovenstaaende Efterretninger, ligesom ogsaa, at Chr. Fos 1582 (udenlands) tog Magistergraden. I flere Aar rejste han som Hovmester for Iver Juul, Søn af Axel Juul til Villestrup, Landsdommer i Nørrejylland og Kantor i Viborg Domkapitel. En sørgelig Begivenhed, som tildrog sig i Genf i August 1584, da en dansk Magister, der var Hovmester for den unge Sivert Grubbe, blev dræbt af en Landsmand i Iver Juuls, M. Christen Fos's og andre Dan-

skes Nærværelse, foranledigede imidlertid, at Fos rejste hjem til Danmark med Sivert Grubbe (D. Mag. 4. R. II, 372. Ny kirkeh. Saml. III, 665). Ikke længe efter blev han Rektor i Viborg; ifølge Krog skete det endnu i Aaret 1584; man skulde ellers snarere antage, at 1585 var det rette Aar, eftersom Hier. Justesen Ranch i Fortalen til „Kong Salomons Hylding“ (se ovf.) synes endnu i Foraaret 1585 at betegne M. Peder Høg som daværende Skolemester. — Der er opbevaret et interessant Brev til M. Chr. Fos fra hans Discipel Iver Juel, som her skal meddeles, ikke blot fordi det viser det kjærlige Forhold, der bestod mellem Discipel og Lærer, men ogsaa fordi det giver en høj Forestilling om Lærerens Dygtighed, naar den unge Adelsmand kunde skrive et saadant Brev. Originalen blev 1750 af Kancelliraad C. Deichmann i Christiania foræret til det Danske Selskab og findes endnu blandt dets Papirer i Geh.-Ark. I min Univ. Hist. III, 525, hvor jeg kortelig har omtalt dette Brev, har jeg udtalt mig for, at den Dr. Krag, som deri omtales, maatte være Dr. jur. Niels Krag; men ved senere Overvejelse er jeg kommen til den Antagelse, at det snarere maa være hans Broder, Dr. med. Anders Krag, navnlig fordi den Medicus, der henimod Slutningen af Brevet omtales, ikke godt kan være nogen anden end ham. Brevet lyder saaledes:

S. D. Omnia a te data mihi, dilecte præceptor, putabo, si saluo productum et valetudine domum rediisse te cognouero. Quod litteras a te, quas summa cura de multis rebus tui ipsius promissu nitentes iamdudum expectauimus, non accepimus, miror, tibi illam culpam an tabellioni ascribam, incertus sum. Verumtamen in ea re peccare te malo, quam me, qui tam honeste excusari nequeam. Lugduni vero bibliopolæ cuidam nomine Carolo Pesnotto litteras easque breues ad te dedi: quæ si in tuas manus peruenerint, mea promissa perfeci. Itinere nostro tam infeliciter concepto, postea tamen felicissime peracto, vrbibus aliquot splendidis, Lugduno scilicet, Biturigibus, vbi studiosorum magnus numerus febri laborauit, qua similiter ego duos antea dies inter equitandum

laborans, & aliquando ob id subsistens, ibidem conualui, Aureliis & aliis transeundo perlustratis, Parisias X Septemb. assecuti sumus, Galliæ totius metropolin, vrbem omnium totius Europæ amplissimam & populosissimam; regem tamen nondum conspeximus, neque iamdiu, propter pestem arbitror, quæ non nihil hic, vt & in aliis Galliæ partibus, latrocinatur, præsens fuerat. Sed in arce sua hinc nonnullis milliaribus distante considens, quotidie aduenturus expectatur, vel aliquando prædicitur. Belgæ, qui eius auxilium contra Hispanum implorabant, cum copiis sibi illum adesse misere sæpius inter se proclamitant, cum ne formica quidem militis cogi percipiatur. Interim falsa spe a rege detardati, ab Hispanis, vna ciuitate post alteram oppugnata & in deditionem accepta, supprimuntur. Deus afflictis illis suo auxilio adsit, & diuini nominis hostes eorumque conatus clementer compescat. Litteras a fratre Vincentio, cum huc veni, per D. Kragium, qui ex Anglia rediens in Italiam paulo ante nostrum aduentum se contulit, missas accepi. Quibus lectis, Londini in Anglia eiusdem metropolis, item a [Christiano] Bernekou nuper inde redeunte & hic commorante, apud nobilem dominum magnæ ibidem existimationis illum immorari, ab eoque dimissum in Gallias venturum esse cognoui. Sed hæc fere similiter ad fratrem. Sumtus hic loci adeo magnos facio, vt breui censum superare possint. Mensa enim & habitatio singulis mensibus non minus VIII coronatis solaribus apparari potest. Idcirco pecuniis, quæ nunc mihi sunt ad manus, vsque ad proximum mercatum Francofurtense ad necessarium vsum hic distributis, cum illis, quibus studia mea tunc diutius hoc semestri continuanda desidero (si nimirum parens cum fratre consenserit ecc thaleros subministrare voluerint (!), quibus etiam, cum diminuere ceperint, in nomine domini apud vos me sistam, deinceps ea in parte, nisi venia commorandi mihi diutius vltro fuerit oblata, parentem aut reliquos, qui meorum studiorum autores et capita erant, non molestaturus, sed præsens pro omnibus benemeritis gratias acturus) alia loca inuestigabo, vbi minori precio & pari cum fructu vitam in studiis transigam. Te autem dilecte præceptor oro, vt qui optime meas condiciones noscis & faues, matrem pro tuo

discipulo interpellas, ne in hoc suo tam honesto desiderio repulsum patiatur. Tuo rursus nomine ad omnia, quæ in mea sunt potestate posita, me obligam, vt eum me in tuis rebus semper præbeam, qui ad omnia, quæ tui volunt, paratus videar. Medico nostro dilectissimo ad suæ facultatis professionem Hafniam per litteras & consensum rectoris eiusque collegarum vocato, & iam in Germaniam se conferenti litteras has & alias ad fratrem per occasionem perferendas, commisi. Is duos hic menses conuictor & commensalis amicissimus suum mihi officium in studiis meis, quod etiam ad fratrem defero, subleuandis, administravit. Arithmeticam enim Frisii & nummorum computationis omnes species me docuit. Ipsemet proprio Marte Cæsarem, nisi quod in locis obscuris ipsius consului, ad finem produxi, persuasu illius Philippi et Linacri Grammaticam conferre incipiebam, præterea meridianis temporibus Gallicæ linguæ operam do. Sed hæc de studiis meis.

Ternas a me litteras diuersis locis conscriptas habes, ego a te Geneua binas. Nunc ergo de rebus domesticis, præsentibus, præteritis & futuris ternas tuas ad nundinas Francofurtenses proximas vere expecto, vt etiam quomodo deinceps secundum parentis voluntatem me geram, ex te cognoscam. In his quicquid correctione opus est, a te solo prouideri peto. Nemo enim hominum (quod alioquin contra tuum officium peccatum esset) præter Medicum, cuius emendationem nec adhibui, litteras has inspexit. Deum oro, vt te & tua ornamentis omnibus quam diutissime fortunet. M. Høgium, intimum meum amicum, cum coniuge suauissima & liberis, si habet, meis verbis officiose salutari cupio. Lutetiæ Parisiorum XVI Nouemb. anno vltimi temporis MDLXXXVI.

T. Iuo Julius

discipulus amantiss.

Udskrift: Ornatissimo viro Dn. Magistro Christiano Fossio Ludi Rectori apud Wiburgenses fideliss., præceptori suo vnice colendo.

Paategning bagpaa, med en senere Haand: Min gode salige Her Faders H: Iwer Jules til Willestrup etc. hans

skrivelse paa latinske Sprog, vdi hans vngdomb, da hand war vden lands reigsende, til hans forige præceptor, da Skolemester vdi Wiborg, Mester Christen Foss eller Reff. Daterit Parisiis a° Chr. 1586.

Den Berømmelse, M. Christen Fos havde indlagt sig som en god Mentor for adelige Ynglinge, bevirkede, at saadanne sættes i Kost hos ham, efter at han var bleven Rektor. Saaledes beretter Biskop Johan Borchardsen i sin Ligtale over Hr. Albert Skeel til Fousingø, at denne som Dreng af sine Forældre „forsendtes til Viborg for der at gaa i Skole under den derværende Rektors M. Christen Reffs Opsigt, i hvis Hus han blev indlagt“ (Rothe, Danske Mænds og Qvinders berømmelige Eftermæle I, 7). En anden Kostgjænger, som M. Christen havde, var den som Bergens Biskop siden bekjendte Niels Paaske, der dog senere udtalte, at han, ligesom Viborg Skoles øvrige daværende Disciple, af M. Christen Fos var bleven befængt med kalvinistiske Principer, som han siden havde ondt med at aflægge (Worms Lex. II, 163). Denne Beskyldning er neppe ugrundet; thi af Sivert Grubbes Dagbog se vi, at de unge Danske, som havde studeret i Genf under den berømte reformerte Theolog D. Theodor Beza, i Regelen følte sig meget mere tiltalte af Kalvinismen end af Lutherdommen; og at M. Christen Fos har staaet i personligt Forhold til Beza, vide vi af denne Lærers hæderlige Omtale af ham i et endnu bevaret Brev (D. Mag. 4. R. II, 372). — I alle Skrifter, hvori M. Chr. Fos's Livsforhold omtales, siges der, at han, efter i nogle Aar at have været Rektor, 1588 blev Lektor i Viborg. Dette kunne vi dog ikke forlige med et Kongebrev af 7de Marts 1593, hvorved „M. Christen Fos, Skolemester i Viborg“, forlenes med et Kannikedømme i Aarhus, der var ledigt efter afg. (Biskop) Mester Albret Hansen (Geh.-Ark., top. Saml. Aarhus 68). Imidlertid har Beretningen om, at Fos har været Læsemester, tilsyneladende en god Autoritet, idet der nemlig i *Marmora Danica* II, 209 anføres følgende Gravskrift over hans første Hustru, en Datter af Biskop Peder Thøgersen: „Her hviler ærlig og gudfrygtig Matrone, sl. Maren Pedersdatter, Mag. Christen Nielsøn Fosses, Kannik

i Aarhus, fordum Skolemester og Læsemester her i Viborg, hans Hustru; hensov i Herren 1588 i sit Alders 18de Aar. Gud give hende en ærefuld Opstandelse. Maritus posuit 1602“. Enten har nu Afskriveren af denne Inscription sat Læsemester til paa fri Haand — og ikke faa af de viborgske Inskriptioner i Marm. Dan. ere bevislig overmaade unøjagtige — eller ogsaa har M. Christen Fos, da han i Efteraaret 1593 frasagde sig Rektoratet i Viborg, afløst M. Peder Høg i Lektoratet; og det sidste er vel det rimeligste. Ifølge Krog (Viborg By, S. 155) rejste M. Christen Fos den 10de November 1601 til sit Kanonikat i Aarhus. Med dette var Præsteembedet i Egaa forbundet (Kirkehist. Saml. 3. R. II, 755), og da M. Christen Fos 1618 med andre Provster af Aarhus Stift mødte paa Landemodet (K. S. 3. R. III, 357), er det rimeligt, at han da tillige har været Provst i Østerlisbjerg Herred. I et Brev fra Aaret 1606 omtales han som Biskoppens Collega (Ny kirkh. S. V, 219), men det var vel nærmest i hans Egenskab som Kannik. Naar jeg i Registeret til K. S. 3. R. III har betegnet ham Lektor i Aarhus, da er det ikke rigtigt. I sine senere Aar var han Universitetets „Procurator“ ved Indkassering af den det tilkommende Andel i Naadensaaret efter afdøde Medlemmer af Kapitlet i Aarhus, hvilket ikke sjældent var en meget brydsom Forretning, hvorom der findes meget i de akademiske Akter fra Aarene 1622—24. — M. Christen Fos døde den 12te Marts 1625 (Krog, anf. St.). Skrifter af ham kjendes ikke; kun et latinsk Digt af ham har jeg fundet trykt bag i Biskop Jens Gødesens Ligtale om Fru Kirstine Lunge, Jørgen Skeels til Hegnet (Kbh. 1610). Han var to Gange gift. Hans første Hustru er omtalt ovenfor. Kort før sin Død havde denne „de Fossers Moder“, som M. Christen Erichsen betegnende kalder hende (Marm. Dan. II, 209), den 4de Oktober 1588 født en Søn, Niels Fos, gennem hvem denne unge Kvinde, som saa tidlig gik bort, blev Stammemoder til en stor og mærkelig Slægt af lærde Mænd, der strakte sig helt ind i det 18de Aarh. (Hofman, Fund. I, 193 Tab. Gjessing, Jubell. I, 272 ff.). — Anden Gang var M. Chr. Fos gift med Elisabet Lavritsdatter (se foran,

S. 127), der overlevede ham. Af nogle siges hun at have været fra Vittenberg, af andre fra Wyrtemberg, men nærmere Oplysning savnes.

18. Om Mag. Villads Nielsen (Brøns), der blev Rektor 1593, er talt ovenfor, S. 481—8. Her skal kun omtales den ejendommelige Ordning af den Bispisning af fattige Disciple, hvortil Kong Frederik II 1574 havde givet Midler, som Kannikerne i Viborg, med Biskop Niels Lavritsen Arctander i Spidsen, fik Regjeringsraadet til at gaa ind paa ved et Kongebrev af 10de November 1595. Man havde nemlig gjort Forestilling om, at 30 Skoledisciple ikke kunde kostes af 38 Sognes Kongetiender, og fik saa Tallet paa Kostgiængerne nedsat til 20, men samtidig (hvad der vel var Hovedsagen) sloges det fast, at skiftevis skulde to og to af Kannikerne holde disse 20 Disciple med Kost mod at oppebære de nævnte Tiender (Hofman, Fund. III, 315—17). Ea saadan Ordning havde neppe faaet Bifald, hvis Niels Kaas og Biskop Peder Thøgersen endnu havde været i Live. — Her skal ogsaa meddeles en Prøve af M. Villads Nielsens tidligere omtalte Skolelove, saaledes som de foreligge i hans egenhændige Opskrift i Thottske Saml. 520. 8vo, om hvilken det kan bemærkes, at den synes affattet henimod Slutningen af hans Liv (Aarstallet 1633 forekommer etsteds i Haandskriftet), da det mulig laa ham paa Hjerte at efterlade et Minde om sin Virksomhed som Skolens Styrer. Principet i hans Straffelovgivning er følgende: Enhver Skoleforseelse ansættes til en Pengemulkt, og hver Torsdag Morgen skal i det mindste een Synder indskrives paa Mulktlisten; med visse Mellemrum opgjøres Regnskabet; den eller de, som staa højest paa Listen, faa deres Stryg paa den bare Ryg, de fire næste maa betale for sig, Resten slipper for denne Gang. — Her følger nu Indledningen og det første Afsnit af disse Love.

Jus virgarum.

Anno 1593, 18. Octobris præfectus Scholæ Viburgensi, in principio non fidebam huic Harmoniæ¹⁾, sed ipse delictum

¹⁾ Den ældre viborgske Skolelov, se foran S. 530.

qvodcunqve obvium observavi et extempore expiavi, ut meum Præceptorem in Schola Ripensi fecisse memini, et ipse feci in schola Alburgensi sequiennium. Hic cum M. Petrus Deocarcarus Episcopus anno 1595, die 3. Januarii fato defunctus esset, coepta est postmodum autoritas et pristina consuetudo Harmoniæ, cum discipulorum ineptiis et erratis, qvæ evenerunt, ut fit, et qvæ me latuerunt, mihi obiici: atqve ita adactus sum ad Harmoniam exequendam. Ea igitur visa est mihi non sufficere tali disciplinæ, quæ Præceptori admodum difficilis est. Nam multas illas parvi Sextani [fecerunt]: attamen in Harmonia aliquid mutare, intellexi magnum piaculum et nefas fuisse. Quid igitur consilii? Retuli hoc ad Episcopum et Capitulares, cum singulos tum ad totum Capitulum, ubi sic responsum est, ut multo incertior fierem, qvam antea: nec minus qvotidie comperi scholasticos ad Harmoniam langvidius gubernari, qva de re hæc Epigrammata testimonium ferent¹⁾).

Dei optimi maximi demum ope, et propria auctoritate et potestate fretus, cœpi anno 1599 Jus Virgarum constituere, tota Harmonia salva et integra, qvo jure in schola usus sum ad annum 1602, qvo schola misere pestifera lue dissipata est. Qvamvis autem anno 1604, cum scholæ iterum præficerer²⁾), jussu superiorum illud Jus Virgarum a me auctum sit et a toto Capitulo aliquoties comprobatum: tamen prius illud simplicius et lenius meum Jus Virgarum præceptori minus negotium facessit, et Scholæ plus convenit. Ideoque hic illud prius exscripsi, expunctis eorum multis, quæ anno 1604 addideramus, et paucis aliis apposisit³⁾). Postremo hoc Jus Virgarum, qvamvis ad id inveniendum olim per Harmoniam compulsus fueram, si malevolorum calumnias evitare voluissem, tamen bene successit, qvemadmodum seqvente Epi-

¹⁾ Disse Epigrammer ere ikke indførte paa dette Sted.

²⁾ Dette Sted er af Blache misforstaaet (Hist. Tidsskr. 3. R. V, 481), naar han deraf vil slutte, at Skolen havde været ophævet 1602—4.

³⁾ Loven findes i den Form, hvori den vedtoges 1604, i det Hdskr. i Univ.-Bibl., som er beskrevet af Nyerup i hans Hist. om de latinske Skoler, S. 142 ff. og af Blache, Hist. Tidsskrift 3. R. IV, 116 ff.

grammate me ipse confirmavi et consolatus sum, ubi inter alia sic scripsi ad M. Joannem Petræum¹⁾, Anno 1602.

De Mulcta expianda.

I Lex. Leges scholasticæ sanciunt mulctam quatuor generum. Alia enim est mulcta cathedræ, scholæ et mensæ: alia Chori: alia privata Davidicorum et Pelvistarum: alia privata docentium. Omnem mulctam cathedræ, scholæ et mensæ refero ad tabulam Ceritem²⁾, quæ continebit nomina, quorum mulctæ fuerint summæ.

II. Proscribatur singula hora sexta matutina Jovis unum nomen³⁾, et dies rationi post aliquot hebdomadas subducendæ sit præstitutus⁴⁾.

III. Die rationis mulctæ eorum, qui sunt notati in tabella cerite, non aliter expiantur, quam luendo poenas nudo tergo: penes Præceptorem erit, si velit exutum castigare in fuliginoso⁵⁾ vel alibi in classe: nisi istæ mulctæ tam parvæ fuerint, ut Præceptori videantur mereri minorem poenam.

IV. Ceriti tabellæ cum factum fuerit satis, quatuor proximi suam mulctam deinceps summam Notariis⁶⁾ in mercedem pro officio eorum solvant: reliquis sua mulcta condonetur. Si istorum quatuor solutio in diem abire coeperit, Notarii referant eorum denuo eandem mulctam ad novam tabulam ceritem.

V. In tali ceritis tabellæ executione Præceptoris est pro quantitate delicti et mulctæ moderari poenas virgeas; ut autem Præceptor senserit discipulos laudabili æmulatione unanimiter pudere nomen suum ita proscribi, meminerit hoc

¹⁾ M. Jens Pedersen, Præst ved Viborg Domkirke, Søn af Biskop Peder Thøgersen. Epigrammet er ikke indført.

²⁾ Det sorte Bræt eller Dellinqventlisten, der førtes over dem, der forsaa sig i Kirken, i Skolen, eller ved Bordet.

³⁾ Nemlig paa det oven omtalte sorte Bræt.

⁴⁾ Dagen bestemmes forud, da Regnskabet (Executionen) efter nogle Ugers Forløb skal holdes.

⁵⁾ Dette sorte Hul maa have været en egen Lokaltet i Skolen.

⁶⁾ I Hdskr. staar: Notarius, hvilket formentlig bør rettes, som sket er. Notarer kaldtes de Disciple, der vare ansatte til at anmærke Kammeraternes Skjelmstykker eller Forsømmelser.

dictum Terentianum discipulis accommodare: Pudore et liberalitate liberos retinere satius esse credo, quam victu. Perpendat, quibusdam hebdomadis interdum proscriptione supersedere, et diem rationis protrahere: noverit pro sua singulari prudentia clementer agere cum illis die rationis, quorum nomina proscripta sunt, siquidem juxta legem secundam necesse fuit aliquorum nomina in tabellam ceritem irrepere. Adolescentia enim cœspitationi et lapsui obnoxia est.

VI. Quamprimum autem Præceptor olfecerit, quod unus post alium, vicibus mutuo succedentibus, ex composito suâ negligentia et spontaneâ culpâ in se derivaverit summam mulctam, ut reliqui interea impune sub istius desperati pallio delinquant, tunc sine omni mora novam tabellam pangi jubeat, et primo desperatum serio et fervide quærat, et pro meritis tractet, deinde si placet in singulos reliquorum ad proportionem mulctæ illorum animadvertat, condonatione ista seposita, cujus lex quarta meminit.

Hactenus de expiatione mulctarum egi: sequuntur nunc reliquæ duæ partes Juris Virgarum, altera videlicet, quæ ut in Harmonia, ita quoque in his legibus exponit, quantæ mulctæ sint errata et delicta varia discipulorum. Altera et postrema est de honesta dimissione a schola et commendatione ad academiam.

VII. De absentia. Harmonia diligenter de absentia agit, sed lex ejus secunda, quæ plura continet intricate, sic dilue: 1. Sextani conciones exceptas diebus festis Ludirectori monstrent sub mulcta sesquialbi sequente mane, vel tunc legitime occupati quam primum in scholam venerint. 2. Absentia a Lectione Theologica aut concione mulctetur privatione cibi et solido. 3. Qui festis vesperis a choro abest, itidem solido et cœna. 4. Qui profestis vesperis abest a choro, mulctetur sesqui albo: si tunc velit coena carere, mulctetur solido.

VIII. Lex tertia Harmoniæ meminit antemeridiani et pomeridiani temporis: quodlibet continet plerumque binas vices seu horas frequentandi scholam. Cum igitur quis altera hora seu vice abfuerit a schola, albo mulctetur, sed si tunc mensam accesserit, mulcta sit dupla.

IX. Legitimam causam petendi a Præceptore veniam futuræ absentiæ scholasticis præbent morbus, peregrinatio, et harum legum latores et conservatores; item quando in urbe sunt scholasticorum Tutores, ut sunt parentes et ii, qui scholasticis orphanis sunt loco parentum, hisce modis: 1. Ægrotus mulctetur, donec Præceptori indicatum fuerit, illum laborare morbo. 2. Peregre abire non licet sine venia Præceptoris, et certa hora redeundi nominata: quæ si præterierit, autographo et testificatione parentis vel amici probetur occupatio venia digna. 3. Scholæ patroni et scholasticorum tutores per messem universalem, vel negotium aliquod arduum aut scholæ necessarium, a mulcta quoque liberare possunt. 4. Nec aliter venia Præceptoris liberat a mulcta, quæ refertur ad tabulam ceritem.

Blandt andre Ting, som det Haandskrift, hvoraf ovenstaaende er meddelt, indeholder, kan her endnu anføres en Optegnelse, der maa være fra Aaret 1593, da M. Villads Nielsen tiltraadte Rektoratet, og som oplyser, hvad enhver af Kannikerne da gav til de Skoledisciple, som besørgede Chorsangen i Domkirken. Kansler Niels Kaas, der staaar øverst blandt Kapitlets Prælater, og som døde den 29de Juni 1594, havde den 19de Marts 1571 faaet Plads i Kapitlet, da han som kgl. Sekretær var bleven forlenet med det Kannedømme, der var ledigt efter afd. Biskop Kjeld Juel.

Numeravit choralibus

N. Kaas, Cantzeler, 3 dlr. 5 β 1 alb.	
E. Kruse, Rentemester, 6 ⷀ 20 β 2 alb.	
M. P. Thøgersen, Episcopus, aff Kølsen, 3 dlr. 5 β 1 alb.	
M. J. Holm 3 marck 5 β 1 alb.	
D. J. Paludanus, Archidiaconus, 6 marck 10 β 2 alb., aff Bartum 3 marck 5 β 1 alb.	
D. J. Bentzius 6 marck 10 β 2 alb.	
M. N. Juel	} huer 3 marck 5 β 1 alb.
M. J. Burzerus	
M. P. Høg	
M. Hieronymus	
M. P. Remboldi	

(Summa) xiii daler 1 marck 5 β 1 alb.

19. Ped. Villadsen begaar en Fejl ved at sætte Hans Lavritsen som Rektor før Christen Lomborg (Longomontanus). Denne Viborg Skoles berømte Discipel, som havde besøgt den i 12 Aar under Rektorerne Holm, Høg og Fos (1576—88) og siden havde været Tyge Brahes trofaste Medhjælper i næsten lige saa lang Tid, blev nemlig i Slutningen af Aaret 1602 eller i Begyndelsen af Aaret 1603 Skolens Rektor og var det til lidt ind i Aaret 1604. Det var ingen gunstig Tid at være Lærer i, da Skolen paa Grund af Pesten havde været opløst 1602 og neppe endnu var kommen ret i Orden. Han forlod den da atter efter et Aarstids Forløb for at søge sig en Plads ved Universitetet (se hans Levned i Vindings Acad. Haun. p. 212—18, hvor der for Resten siges, at han var Rektor „per biennium“). Efter hans Bortgang bestyrede M. Villads Nielsen indtil videre Skolen; medens Professor D. Hans Povlsen Resen, der som gammel Viborgenser interesserede sig for Skolen, søgte at skaffe en duelig Rektor. Han havde dertil udset en vis Mag. Jens Mortensen Udby, eller som han paa Latin kaldtes: Johannes Martini Petrafontanus Udbynerus; men da denne havde studeret i Udlandet hos Jesuiterne, og der i Oktober 1604 udkom kgl. Forbud imod, at Jesuitdisciple maatte faa offentlig Ansættelse her i Landet, saa maatte han opgives (Ny kirkehist. Saml. IV, 757). Nu henvendte man ved Universitetet Opmærksomheden paa en Nordmand ved Navn Hans Lavritsen; han ansaas for lærd og dygtig; men han havde ikke Magistergraden, og ifølge en Forordning, som var udkommen 1604, skulde Rektorerne ved Domskolerne være Magistre. Det vilde imidlertid vare en Stund, inden en Promotion kunde afholdes, og Viborg Skole var i Nød; thi i et Aar havde den ingen fast Rektor haft. I Acta Consistorii for 27. Februar 1605 siges nemlig: „Schola vacavit annum integrum suo rectore“. Man hjalp sig da med, at lade Hans Lavritsen underkaste sig den filosofiske Kandidatexamen, der betingede Adgangen til Magistergraden, og sendte ham derpaa med Kansler Chr. Friis's Tilladelse i Marts 1605 som Rektor til Viborg. Herom hedder det i Acta Consistorii: „28 Februarii et 1° Martii 1605 duplici

examine et consensu privato et publico Candidatus Philosophiæ est creatus Johannes Laurentii Norvegianus et prima promotione ad Magisterium admittendus sine alio examine. Interea voluntate Magnifici Domini Cancellarii mittitur ad Scholam Viburgensem regendam“. Hans Lavritsen var her kun i kort Tid, maaske til noget ind i Aaret 1606. Naar Ped. Villadsen fortæller, at han blev kaldt over til Kjøbenhavn for at overtage Professoratet i Hebraisk, saa kan det bemærkes, at der ikke findes nogen Professor ved Universitetet af dette Navn. Imidlertid savner Villadsens Bemærkning maaske ikke al Grund. Sagen er den: i Juni 1606 maatte Professoren i Hebraisk, Mag. Iver Stub, rømme Landet, da han ved Rigens Forfølgning var kjendt fredløs paa Grund af Gjæld. Det er da ikke umuligt, at Hans Lavritsen kan være kaldet over for at vicariere i hans Plads, skjønt der intet nævnes derom i de akademiske Forhandlinger, som meget mere bemærke, at tvende af Stubs Kolleger lovede at besørge hans Forelæsninger under hans ufrivillige Fraværelse. Rimeligst er det da, at Hans Lavritsen slet ikke er bleven anvendt, i ethvert Tilfælde er hans Funktion atter ophørt, da Stub i Juni 1607 vendte tilbage og indtog sin Plads ved Universitetet (Univ. Hist. III, 546). Hans Lavritsen vendte ikke tilbage til Viborg. Jeg antager imidlertid, at han er den Hans Lavritsen Blix, som 15. April 1608 fik kgl. Forlening paa S. Margrete Kirkes Rente paa Søndmøre „at beholde, saa længe han in Studiis verserendes vorder og fremdeles, ad gratiam“ (Norske Rigsregistr. IV, 250). Han har siden vistnok færdedes en Række Aar i Udlandet, da vi i en dansk Students, Anders Mortensen Mands, Stambog (Thottske Saml. 565. 8vo) finde, at Johannes Laurentii Norvegianus har indskrevet sit Navn i Strasburg den 2. Januar 1613. I Maj 1615 tog han Magistergraden i Kjøbenhavn og blev siden Præst i Bodø i Nordlandene, hvor han døde i en meget høj Alder 1666 (Personalhist. Tidsskr. III, 136).

20. Efter Hans Lavritsens Bortgang har der maaske været en længere Vacance, inden Bonde Nielsen blev Rektor. Han var en Søn af Mag. Niels Villadsen, Sogne-

præst for S. Olai Menighed, der var lagt til Domkirken i Aarhus (altsaa ikke ved Frue Kirke, som Ped. Villadsen siger). I et Brev af 3. Marts 1607 omtaler Professor Joh. Stephanus, at ved den forestaaende Magisterpromotion skulde Rektoren i Viborg have Graden (Ny kirkeh. Saml. V, 233). Det maa være Bonde Nielsen, der menes. Imidlertid findes han ikke blandt Magistrene for dette Aar (Pers. Tidsskr. III, 131), ligesom han overhovedet ikke har taget Graden i Kjøbenhavn, hvor han saa end har faaet den, da det dog er vist nok, at han senere kaldes Magister, og at han som Rektor ved Domsolen ikke maatte savne dette Lærdomsstempel. Da Bisperne i Aaret 1608 vare samlede i Kjøbenhavn i Anledning af Prinds Christians Udvælgelse til sin Faders Efterfølger, og de benyttede Lejligheden til at gjøre forskellige Indstillinger til Regjeringen, androg Bispen i Viborg, M. Niels Lavritsen Arctander, paa, at Rektoren og 5te Lektie-Hører i Viborg maatte blive bedre forsørgede, end de vare (Pontopp. Ann. III, 580). Om der bevilligedes noget, vide vi ikke; men i alt Fald var M. Bonde Nielsen ikke tilfreds med sin Stilling, da han opgav den, inden han endnu havde faaet anden Ansættelse. Jeg er nærmest tilbøjelig, med Ped. Villadsens Beretning for Øje, til at sætte 1610 som det Aar, da han forlod Skolen, hvis det er rigtigt, at han først efter to Aars Forløb blev Præst i Randers; imidlertid findes der i Poulsons Catal. past. Aarhus. p. 91 en Biografi af en Slægtning af ham, Oluf Knudsen, siden Præst i Saxild, og den kunde tyde paa, at han har været længere i Viborg, eftersom der fortælles, at bemeldte Oluf Knudsen efter sin Onkels, M. Bonde Nielsens, Raad blev sat i Viborg Skole, som han besøgte i to Aar og derpaa 1612 gik til Herlufsholm. Det var jo ikke rimeligt, at Rektoren vilde kalde sin Slægtning til Viborg, naar han selv stod i Begreb med at forlade Skolen. I det anf. Skr. af Poulson p. 57 berettes, at M. Bonde Nielsen 1612 blev kaldet til Præst ved Slots- eller Graabrødre Kirke i Randers; men da samme Forfatter lader hans Formand først dø 1614, maa der enten være en Fejl, eller M. Bonde har i Begyndelsen

været Medtjener. 1623 kaldtes han til Sognepræst ved Vor Frue Kirke i Aarhus, hvorhos han blev Kannik ved Domkirken smst. I den sidste Egenskab var han siden ovennævnte M. Christen Fos's Død (1625) Universitetets Prokurator i Kapitlet, og af Acta Consistorii af 11te November 1625 ses, at „M. Budæus, Pastor Arhusiensis“ var samlet med en Del af Professorerne i Kjøbenhavn i Anledning af en vanskelig Sag vedrørende Naadensaaret efter en tidligere afdød Kannik. — Selv døde han 1639, i sin Alders 60de Aar (Poulson, p. 37. 57). Da han havde været Kannik, blev hans Lig jordet i Domkirken (Hertel, Aarhus Domkirke. II, 499).

21. Da Skolen i 1½ Aar efter M. Bonde Nielsens Afgang ingen Rektor havde, er det rimeligt, at Lektoren M. Villads Nielsen i den Tid har bestyret den. Endelig kom den Mand, der ventedes paa, Biskop Niels Lavritsen Arctanders (o: Norbagges) Søn, Mag. Henrik Nielsen Arctander, hjem fra sin Studierejse i Tydskland og overtog 1612 Skolen. Første Gang, vi træffe denne, er i Marts 1608, da han i Kjøbenhavn var Respondens ved et Disputats, som den tidligere omtalte Mag. Jens Mortensen Petraftanus Udby holdt (Ny kirkeh. Saml. IV, 761. I Worms Lex. I, 33 tillægges Disputatsen urigtig Respondens istedenfor Præses). I Aaret 1609 træffe vi Arctander i Giessen, hvor han ogsaa var Respondens ved en akademisk Disputats, „De philosophia in genere“, som holdtes under Præsidium af „M. Christianus Matthiæ Dithmarsus, SS. Theol. Studiosus“, der siden blev bekjendt som theologisk Professor ved Sorø Akademi. Disputatsen er af Respondens tilegnet syv Personer, deriblandt følgende tvende Danske: M. Christen Nielsen Fos, Kannik i Aarhus, og Klaus Plum, Cand. juris. Magistergraden har Arctander maaske ogsaa erhvervet i Giessen, i alt Fald tog han den udenlands og ikke i Kjøbenhavn (som Hundrup siger). Til den drastiske Beskrivelse, som Ped. Villadsen giver af hans højst maadelige Bestyrelse af Rektorembedet, føje vi kun et Par oplysende Bilag. Det ene angaar Forøgelsen af Lønnen for Rektoren, angaaende hvilken Villadsen udtrykker sig saa diplomatisk.

Mester Henrik Arctander, Skolemester udi Viborg, og hans Successores finge Forleningsbrev paa et Kannikedom udi Viborg Domkirke efter Mester Peder Rimboltsen.

Vi Christian 4. gjøre alle vitterligt, at efter som vi komme udi Forfaring, hvorledes at Rectores Scholæ udi vor Kjøbsted Viborg ned en ganske ringe Stipendium og Underholdning hertildags skulle have været forsynet, hvorudover sig tit og ofte haver tildraget, at skikkelige og duelige Personer for saadan ringe Besoldnings og Underholdnings Skyld fra Skoletjenesten sig haver maattet begive; og paa det at Rectores til for^{ne} Viborg og deres Successores kunde have deres Underholdning og nødtørteligen blive forsørget, da have vi af vor synderlige Gunst og Naade undt, bevilget og tilladt, at nu med dette vort aabne Brev unde, bevilge og tillade, at os elsk., hæderlige og højlærde Mand, Mester Henrik Arctander, Skolemester udi for^{ne} vor Kjøbsted Viborg, og hans Successores, Mand efter Mand, maa efter Kapitels Statuter for deres Tjeneste og Umage, medens de ere Rectores Scholæ, bekomme det Kannikedom udi Viborg Domkirke, som nu vacerer og ledigt er efter afgangne Mester Peder Rimboltsen, og det med Bønder og Tjenere og al des Rente og rette Tilliggelse, aldeles intet undtaget, altid have, nyde, bruge og beholde; dog saa at han eller hans Successores skulle bo og residere hos for^{ne} Viborg Domkirke og gjøre slig Tjeneste inden og uden Kirken som andre residerendes Kanniker der sammesteds, og være den gejstlige Ordinans, som om Religionen er udgangen, og Kapitels Statuter aldeles undergivne. De skulle og holde den Gaard og Residens, de dertil bekommendes vorder, ved god Hævd og Bygning, saa og Bønderne dertil liggendes ved Lov, Skjel og Ret, og ingen af dennem uforrette imod Loven, eller med nogen usædvanlig Paalæg besvære; og ikke forhugge eller forhugge lade nogen de Skove, der tilligger, til Upligt udi nogen Maade; og naar Skolen vacerer, da skal ingen dertil forordineres, før end det os først tilkjende gives, at vi en anden udi samme Sted kunde substituere. For-

bydendes etc. Datum 3 April 1613. (Jydske Registre Nr. 6, Fol. 533).

Der var jo allerede 1555, som vi ovenfor have set (S. 526) tillagt Rektoren et Kanonikat. Dette maa da formodentlig være gaaet tabt i Tidens Løb, siden nu et nyt Kapitelspræbende perpetueredes til Embedet. — Det andet Aktstykke, som her skal meddeles, viser, hvorledes Forholdene vare blevne i Viborg Skole under Arctanders slette Styrelse.

Iver Juel og Holger Rosenkrands fik Brev, Skolepersonerne i Viborg anrørendes.

Christianus 4. Vor Gunst tilforn. Vider, at eftersom os elsk. Knud Gyldenstjerne til Thim, vor Mand, Tjener og Befalingsmand paa vort Slot Hald, for os underdanigst haver ladet berette og tilkjendegive, hvorledes der udi vor Kjøbsted Viborg nu paa halvanden Aars Tid af nogle Skolens Personer nogen stor utilbørlig Modtvillighed og Uskikkelighed skal være bedrevet, ikke aleneste med Vagten om Natten at være bleven slagen og beskadiget, men ogsaa fremmed Folk baade paa Gaden at overvældige og paa alfar Veje at berøve, foruden andre grove Forseelser med Vinduer at udslaa, saa ogsaa udi andre Maade; og nu for^{ne} Knud Gyldenstjerne nogle af samme Sager begynder at forfølge (efterdi han tilforn paa andre Steder udi vores Bestillinger haver været forhindret), skal Mester Henrik, Skolemester der udi for^{ne} vor Kjøbsted Viborg, sig fordriste slige modtvillige Kompaner deres utilbørlige Gjerninger, som ikke tilbørligen med Ferle eller Ris kunne straffes, saa vel som og andre Voldsgjerninger sig understaar at ville tage udi Forsvar, formenendes, de Sager nu ikke mere lovligten at kunne blive beviste, efterdi de ikke paa fersk Fod skal være dreven og forfulgt. Da efterdi sligt udi Længden, andre til ondt Exempel og Forargelse, og Skolen til største Fordærvelse vilde geraade, bede vi eder og ville, at I for^{ne} M. Henrik Skolemester med samme Skolens Personer, som for^{ne} vor Lensmand for eder angivendes vorder, for eder indstevner, og da om alt, hvis vores Lensmand haver dem at beskyldte, grand-

giveligen forfarer, givendes det under eders Signeter fra eder beskrevet, og det siden udi vort Kancelli indskikker, paa det vi derpaa kunde vide at give tilbørligt Svar, naar derom videre Anfordring gjøres. Hafniæ 10 Maji 1614. (Jydske Tegnelse VI, 110).

Rimeligvis har denne Sag foranlediget, at Arctander maatte søge sig anden Virksomhed. Han havde imidlertid Bispen ikke blot til Morbroder, som man siger, men endog til Fader, og ved dennes Bistand blev han da Præst i Selde og Aasted i Salling. Dog heller ikke her indlagde han sig nogen Berømmelse. I Aarene 1618—19 havde han forskellige mindre behagelige Forhandlinger med Universitetet, som han gjerne vilde forkorte den det tilkommende Andel i Naadensaaret af hans (1616) afd. Faders Kanonikat (Acta Consist. ²⁷/₆ 1618. ¹²/₂. ¹⁹/₅ 1619. ²⁹/₃ 1623). Senere blev han Legatstifter, men paa en meget ufrivillig Maade. Den 9de Januar 1634 udgik der nemlig kongelig Befaling til Knud Gyldenstjerne (Lensmand paa Hald) og Biskop, Dr. Hans Vandal i Viborg om at paadømme en Klage, som Lensmanden paa Skivehus, Mogens Sehested til Holmgaard, førte over Mester Henrik, Sognepræst i Selde, „for nogen Brændevinsdrik og anden Forargelse, som han nogle Dage, sønderlig paa en Bededag, udi vor Kjøbsted Skive baade før og efter Prædiken skal have beganget“ (Jydske Tegn. IX, 13). Resultatet blev, at Mester Henrik blev idømt en Mulkt af 400 Rdlr., som fremtidig skulde være en Legatkapital, halvt til Skive og halvt til Viborg Bys fattige (Hofm., Fund. III, 450). Tillige blev han afsat fra Provsteembedet i Nørre Hrd., som han hidtil havde beklædt (Ursin, S. 241). Han døde den 2den Juni 1652 (Wiberg, III, 29).

22. Denne Rektor kaldes i det Kongebrev, hvorved han den 14. December 1615 beskikkedes til Skolemester i Viborg: Gabriel Fæst (Hundrup, S. 20). Tidligere havde han været Rektor i Næstved.

23. Mag. Otte Christensen Blichfeld, Søn af M. Christen Ottesen, der døde 1596 som Sognepræst ved Frue Kirke og Kannik i Aarhus (Univ. Hist. II, 744), havde

1608 taget Magistergraden i Giessen efter Forsvaret af en af ham selv forfattet Disputats „De summo ente“. Skriftet, der vidner om Forfatterens grundige metafysiske Studier, er tilegnet den lærde Holger Rosenkrands til Rosenholm, samt Biskop M. Jens Gødesen og de øvrige Kanniker i Aarhus, hvilke Forf. nævner som sine Mæcener, Velyndere og Forfremmer, vistnok Vidnesbyrd om, at han har studeret udenlands med Understøttelse af disse Mænd. Efter sin Hjemkomst blev han 1611 Rektor i Randers, og 8de Januar 1617 kaldtes han derfra til Rektor i Viborg (Hundrup, S. 20). 1623 maatte han rejse til Kjøbenhavn for at tilegne sig den ny Læremethode i Grammatik, som Professor Jens Dinesen Jersin havde bragt i Kurs her i Landet (Gjellerup, J. D. Jersin, S. 247). Han døde i Foraaret (vistnok i April) 1625. Et Par af de Hørere, som virkede i Viborg ved denne Tid (Lavrits Bertelsen og Lavrits Jensen Ravn) omtales i Kirkeh. Saml. 3. R. II, 753—4. Et Brev fra Biskop Hans Vandal i Viborg fra Aaret 1623, der giver et Indblik i Skoleforholdene i hin Tid, skal her meddeles efter Originalen i Kgl. Bibl. (Bøllings Brevsamling).

Min ydmyge hilsen forsendt med Gud Allermægtigste. Betacher Jeg eders Magnificentiæ, Gunstige Herre Cancellar, for all promotion, och endnu nyligen ochsaa, ved den hederlige præbende her vdi Capittlett, Gud Allermægtigste eders Magnif^{te} dett beløne. Saa bekom Jeg itt, min Naadigste Herris och Kongis Missive A^o 1620, datiret aff Skanderborg den 7 Januar, hvor vdi hans Maytt. naadigste giffuer tilkiende, hvorledis hand haffver vndett en Scholeperson, Tames Pedersøns y Ryss, ved Skanderborg, hans Søn, Kost her vdi Byen, imellom de andre hans Maytts alumnos: hvorefter Jeg mig strax vnderdaanigst haffver forhuldett, saa hand same Kost bekommedt haffver: mens nu befinder dett sig udi Sandhed, att same person er gantze forsømmelig vdi sin thuntt, och holder dett saa hvertt Aar, att hand for Høe Hæsten, ved S. Hansdag drager fraa Scholen hiem till Forældrene, och siden kommer iche igien førend imod Mauritij: saa vel som imod S. Thomæ dag, naar den almindelig aarlig

Examen her att holdis pleger, forføyer hand sig atter hiem, indtil efter Snapsting: saa at hans forømmelse her endoch-saa aff kand erfaris, effterdi hand iche vdi saadan lang-sommelige tid haffver veret dugtig att forflyttes aff den classe, som er den tredie, in qvartam: och nu i Aar igien haffver hand brugtt same sin gamle Vaane, och er løbben her fraa Scholen, vden enten Scholemesters heller hørers forloff, noget for Pintzdag, och kommer nu imod Mauritij dag tilstede igien, och, ut solet fieri, causerer nogen Sygdom. Hvoroffver Jeg besverer mig, ydermere at tør lade hannem nyde denne Kong. Maytts. munificentia, førend Jeg mig med eders Magnificentia faar raadførtt, effterdi att Fundatsen klarligen melder, att ingen maa nyde same Kost, vden hand, om hvilchen god forhaabning er. Hvorfore eders Magnificentia, gunstige Herre och Patron, ydmygeligen ombedis, att meddele mig sitt gode raad her vdi, hvoreffter Jeg mig paa dett allervnderdaanigst vill vide att rette. Eders Magnificentiam med sin kiere welbyrdige Hustrwe och elskelige Børn den Almegtigens protectioni inderligen befallende. Aff Viborg den 4 8bris anni salut. hum. 1623.

Magnif^e T^e studiosissimus
Johannes Wandalus mpp^a.

Udskrift: Erlig Welbiurdig och Strenge Herre, H. Christian Friis till Kraagerup, Kong. Maytts. Cancellar, och Danemarchis Riges Raad, min gunstige Herre och beforderer, ydmygeligen tilskreffvedt.

Kanslerens Paategning: Herom skall Hans Maytt. tiltallis. — Jonas Pedersens Søn i Risse ved Skanderborg, som er forømmelig vdi Skolen.

Hertil føje vi et andet Brev, vedrørende en Student fra Viborg. Det har nærmest Interesse for os derved, at M. Christen Lomborgs Rektorat deri omtales, om hvilket der vides saa lidt.

Min gandsche tjenestuellig hielsen forsendtt medtt Gudt aldmegtigste. Gunstige tilforladendis gode gamle wen, M. Christen Lomborg, ieg giffuer eder gandsche wenligen til-

kiende, att Erlig och Welb. Mandt Knudt Gyldenstiern till Timb, Kon. M. befalingsmand paa Haldt, min gunstige Her Lensmandt, haffuer aff de Friser deris penge forhuerrfuitt min Søn Matthias Frisius tresindstiuffue enkende richsdr. i tre Aar att schulle haffue och dermed studere. Saa haffuer ieg sendt thendt benading fremb till D. Tomes Fincke, som Welb. Tønne Friis derpaa haffuer vdgiffuet, och beretter min Naboe Niels Rasmussen mig, som samme benading fremförde, att eders frombhed haffuer nu befalning paa same studenters penge. Er ieg derfor gansche wenligen begiendis, attj for gammell kundschaß schyldt, thendt tidt i war Scholemester herudj byen, och ieg war Slotzschriffuer paa Haldt, wille well giøre och schriffue mig itt ordt til, naar min Søn kand bekomme samme penge. Hand studerer till Gribswoldt, och haffuer ieg nu holt hannom fire Aar paa Accedeme (!), Gud weed hand haffuer kost mig møgett. Gjører herudj, som ieg troer eder till, eders tiener alle mine dage igien. M. Wilhelmus Paludanus, eders gode gamle Wen, hilser eder med tusind gode netter. Aff Wiborg 1 Sept. 1625.

E. W. T.

Lauritz Friis eg. handt.

Udskrift: Hederlig och høiglerdt Mandt M. Christen Lumborg, Professor vdj Kiøpnehauffns Vniuersitet, min sønderlige tilforladendis gode Wen, gandsche wenligen tilschreffuett.

Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 52. Vedlagt findes en Seddel, dat. Hald den 27 Martii 1625, hvorved Tønne Friis anmoder D. Thomas Fincke om at indskrive Matthias Frisius til det frisiske Stipendium.

24. Mag. Niels Povlsen Scandorf, hidtil Rektor paa Herlufsholm, blev i Maj 1625 kaldet til Rektor i Viborg. Da han var en dygtig og energisk Skolemand, søgte han strax at gennemføre forskjellige Reformer, men fandt heri megen Modstand, som Villadsen nærmere omtaler. Navnlig forlangte han ogsaa en større Modenhed hos Dimittenderne, som hans afd. Formand havde forberedt, hvad da foranledigede, at nogle, som han ikke vilde give Anbefaling til Uni-

versitetet, skrev sig selv falske Testimonier, paa hvilke de bleve deponerede, noget der fremkaldte en ubehagelig Rets-sag, da det snart blev opdaget (Hundrup, S. 121—6). Til disse Fortrædeligheder for den ny Rektor kom utilstrækkelige Lønningsvilkaar. Af Acta Consist. $\frac{8}{8}$ 1625 og $\frac{11}{1}$ 1626 fremgaar, at han gjentagne Gange anholdt om at beholde den Universitetet tilkommende Halvdel af Naadensaaret af Kannikepræbendet efter hans afdøde Formand. Den anden Halvdel fik nemlig dennes Arvinger, saa at Eftermanden altsaa intet nød i det første Aar. Men Universitetet vilde ikke gaa ind derpaa, som det ses af følgende Skrivelse til dets Prokurator i Viborg Kapitel (Konsist. Kopibog II, 204):

Reverende Dn. Pastor, Dn. M. Vilhelme Paludane, efter-som eders Skolemester M. Niels Povlsen haver hidover skikket Kopier af hvis Kongebreve, som ere paa de tvende Præbender funderede til Skolemesterens Besoldning, deraf at erfare, om os kunde deraf tilkomme Annus Gratiae efter hans Formands, s. M. Otte Blichfelds, dødelige Afgang, hvilket og han permitterer vores æqvitati: da efterdi samme Kgl. Mj.s naadigst udgivne Breve ere saaledes lydendes som andre Hs. Mj.s forlente Kannikedoms Breve, tør vi ingenlunde afstaa samme Naadsens Aar, men maa endeligen tilholde os det baade efter Universitatis Fundats, saa og efter Hs. Mj.s og Danmarks Riges Raads Dom for faa Aar siden derpaa given. — — — Kjøbenhavn den 12 Januarii 1626.

E. g. V. a.

Rector et Professores
in Academia Haffniensi.

Her maatte M. Niels Povlsen altsaa finde sig i at faa Afslag. Derimod opnaaede han, hvad hans Formand for-gjæves havde stræbt efter, nemlig at faa Adgang til de fulde Kapitelsrettigheder, navnlig Delagtighed i det saakaldte Fælles-gods. Den 4de Marts 1626 udgik der nemlig Kongebrev til Kapitlet i Viborg, om at Skolemesteren smst. skulde have Plads som Medlem i Kapitlet og nyde alle Rettigheder som saadan (Jydske Tegn. VIII, 12). M. Niels Povlsen kom dog for sin Person ikke til at nyde videre godt af denne

erhvervede Ret, da han kort efter blev kaldet til Sognepræst ved Frue Kirke i Aalborg. Angaaende hans øvrige Levned henvises navnlig til Vinding, Acad. Haun., p. 341—45, og Wad, Rektorerne paa Herlufsholm, S. 69—76.

25. Mag. Christoffer Hansen (Aalborg) var en Søn af den bekendte københavnske Boghandler M. Hans Aalborg, blev 1618 Student fra Herlufsholm og tog 1625 Magistergraden i Kjøbenhavn (Pers. Tidsskr. III, 260—61). 1626 blev han Rektor i Viborg, 1627 dimitterede han derfra den siden som Professor og tilsidst som Stiftsprovst i Kjøbenhavn bekendte Erik Olufsen Torm. Men da fjendtlige Hære samme Aar oversvømmede Jylland, fandt han det raadeligst at fortrække. Maaske har han først søgt til sin Broder Jens Hansen, der var Foged paa Visborggaard. Siden maa han være gaaet til Skaane; thi den 29. Novbr. 1628 konciperedes et Kongebrev, om at Præsten i Christiansstad, Mag. Jørgen Christoffersen, maatte resignere, og M. Christoffer Hansen kaldes til Præst i hans Sted. Dette Brev blev dog „casseret og gik intet ud“. I Begyndelsen af Marts 1629 var M. Christoffer i Kjøbenhavn, hvor han var tilstede ved Opgjørelsen af sin afd. Faders Bo (Konsist. Ark. 186). Den 21de April s. A. udgik der Kongebrev om, at M. Christoffer Hansen maatte blive ovennævnte M. Jørgen Christoffersens Medtjener med Haab om Succession. Da Sognepræsten allerede døde i Januar 1630, blev M. Christoffer hans Efterfølger og var siden Sognepræst i Christiansstad indtil sin Død 1639 (Cawallin, Lunds St. Herdaminne V, 3). Der findes en Dom afsagt 23. Juni 1634 af Universitetskonsistoriet i en Sag mellem M. Christoffer Hansen Aalborg, Præst i Christiansstad, og M. Anders Hegelund, Professor musicus og Rector Scholæ i Kjøbenhavn, angaaende nogen Husleje, som M. Christoffer krævede af M. Anders. Den sidste blev frifunden. (Konsist. Kopibog III, 53). — Fra den lange Tid efter M. Christoffer Hansens Bortgang, da Viborg Skole ingen Rektor havde, findes (i Konsist. Ark. 198) følgende Skrivelse til Universitetet fra de tvende Herrer, der i Kongens Fraværelse besørgede Regjeringens løbende Forretninger:

Woris ganndske venlig heelsen (etc.). Efftersom Hans Maytt. naadigst haffuer befallet, att schulle forfaris om en duelig lerd̃t Karll till Wiborgh skoele, som kunde werre Gud till ehre och skolenn till frembtarff; Och os ehr forberet, en smuck lerd̃t Karll vid Naffn Hans Jenssen Ribber at skulle studere till Wittenberg. Huorfore vi beder eder wenligen, attj wille om hannem lade forfare, och dersom hand tienlig ehr, I da med det første mueligt effter hannem lade skriffue same skoele at betiene. Wi wille eder her med Gud den Allermechtigste haffue befallet. Actum Kiøbenhaffn den 17. Augusti Anno 1629.

Christen Friis.

Frantz Rantzav.

Udskrift: Hederlig och høylerde Professores vdj Kiøbenhaffns Wniversitet, woris goede Venner, gandsche wenligen tilschreffuett.

Paategnet: Leest in Consistorio 19 Augusti 1629.

Der blev dog ikke noget af, at den nævnte Hans Jensen Riber kom til Viborg. Derimod fortælles om den som Professor siden bekendte M. Hans Zoega: „An. 1629 ad Scholæ Viburgensis in Cimbria administrationem evocatus est, traditurus juventæ, qvæ ipse adolescens didicerat. Perstitit in eo officio obseqvioqve usqve ad an. 1631“. Saaledes lyder Beretningen i Vindings Acad. Haun., p. 362, og den er skreven, medens Zoega endnu var i Live, og, som man derfor skulde antage, forfattet af ham selv. Herved er dog at bemærke, at der ellers ikke er noget Spor af hans Virksomhed i Viborg bekendt. Ikke blot M. Peder Villadsen forbigaar ham med fuldstændig Tavshed; men i en, som det synes, til originale Optegnelser støttet Nekrolog over M. Christen Lavritsen Aagaard (sidst Lektor i Ribe), der paa den Tid gik i Viborg Skole, findes der heller intet om ham, skjønt alle Rektorerne fra hans Skoletid (1621—35) ellers nævnes, nemlig M. Otte Blichfeld, M. Niels Povlsen, M. Christoffer Hansen og M. Hans Hansen, hvilken sidste dimitterede ham til Universitetet ved Paasketid 1635 (Fr. Rostgaard, Deliciæ poet. Dan. I, 342). Jeg maa derfor frem-

deles lade Zoegas Rektorat henstaa som et uløst Problem, idet jeg forøvrigt henviser til de udførligere Oplysninger, jeg i Danske Mag. 4. R. V, 12—40, har meddelt om denne ret ejendommelige Personlighed.

26. Mag. Hans Hansen (von Echten) havde tidligere (1623—6) været Kommunitetsprovst (Beckman, Hist. comm. Reg., p. 123—4). 1627 tog han Magistergraden (Pers. Tidsskr. III, 262—3), og blev samme Aar Konrektor i Roskilde. Den 16de Oktober 1630 fik Kapitlet i Viborg kgl. Befaling om at indsætte Mag. Johannes Johannis som Skolemester i Viborg, hvortil Kongen havde udnævnt ham (Jydske Tegn. VIII, 283). Den 28de April 1631 skriver Biskop Hans Vandal i Viborg til Kongens øverste Sekretær Iver Vind til Grundet: „Hvis Hs. Maj.s naadigste Befaling anlanger, anlangendes de Musikanter, jeg her af Stiftet skulde overskikke, er denue min underdanigste Erklæring: først at udi denne hele Stift er aleneste denne ene Skole, Viborg — uden Skriveskoler — hvor jeg skulde tage denem af. Dernæst da er denne samme Skole meget forringet paa saadanne Personer, sær for den forgangne onde Tid, saa vel som ogsaa at vi i meget langsommelig Tid ingen Scholæ rectorem haver haft, og derover mange draget herfra, hvorfor jeg nu ingen kan finde, som jeg kunde overskikke“ (Engel i „Ugeskrift for Skolen“ I, 86). Da M. Hans Hansen følte sig trykket af det besværlige Skolekald, modtog han uden Overvindelse Kaldet som Sognepræst ved Domkirken i Viborg. Ved sin Afgang fra Skolen den 30te Juli 1635 holdt han i Biskoppernes og Kannikernes Overværelse en mærkelig Tale, der endnu er bevaret i hans egenhændige Opskrift i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 1254. 4to, og hvori han navnlig taler strængt om de slette Lærere, som ved deres forargelige Exempel tilskyndede Disciplene til Ryggeløshed og Udsvævelser. Sluttelig overleverede han Biskoppen de Vaaben, hvormed denne ved hans Embedstiltrædelse havde udrustet ham (Ris osv.), idet han helligen forsikrede, at han havde brugt dem saaledes, at han hverken havde været for mild og eftergivende eller for haardhjærtet i Hævdelsen af

Skoletugten (se Udtoget af denne Tale i Hist. Tidsskr. 3. R. V, 485). 1645 (ikke 1647 som Hundrup har S. 120), da Vor Frue Sognekald i Kjøbenhavn var ledigt, skrev Prinds Christian til Professorerne og anbefalede Mester Hans i Viborg til Embedet; men Professor Erik Olufsen Torm blev dog foretrukken. Som Præst ved Domkirken i Viborg døde M. Hans Hansen 2. April 1654. Han var gift med Beate Zoega, en Søster til ovennævnte M. Hans Zoega.

27. I Niels Jensen (Aars) fik Viborg Skole endelig en Rektor, som den kunde beholde, og som i faa Aar hævede den saaledes, at den af en samtidig kunde betegnes som den ypperste i Fædrelandet (Dän. Bibl. VII, 376. Hist. Tidsskr. 5: R. I, 639). Denne fortræffelige Mand havde i den haarde Krigstid 1627—29 som Hører ved Skolens 5te Klasse saa godt som ene holdt Skolegjerningen i Live. Nær var det dog ved, at han var gaaet Glip ad den fortjente Løn, som det ses af følgende Brev fra Biskop Vandal til Kansler Chr. Friis:

Min ydmyge hilsen med all Velferdz ynskelsse altid tilforn. Betacker Jeg Eders Magnific^{tiæ} for all promotion och faueur, Gud Allermegtigste eder dett beløne. Saa bekom Jeg eders gode skriffelsse, Magnifice d. Cancellarie, patrone, anlangende om her vaar kommen nogen Rector Scholæ hidtill Byen, och att eders Magnific^{tiæ} viste oss en smuck skickelig person der till! Saa forbyde Gud, att wy skulle vnderstaae oss, att sette hannom, med mindre hand enten bleff oss aff Christen høye Øffrighed tilskicket, heller vy haffde E. Magnific^{tiæ} Villie ock Samtycke der i. Jeg skreff derfaare E. Magnific^{tiæ} till, med M. Hans, voris forrige Rectore, hannom vy forfremmede till Sogneprest till Domkirchen, formedelst sin lange Scholetieniste i Roesskild och here, om eders Magnific^{tiæ} ville gunstiglich vnde oss en møgett skickelig person, som vaar hører her i femte Lectie och dog med stor fljyd och authoritet forrestoed den heele Schole her i Fiendernis tid, der M. Christoffer, daa Rector, for Fiendernis Strengthed vor bortdragett, och for^{ne} person, ved naffn Niels Jenson, haffver siden den tid verett vde aff Landett med

H. Knud Gyldensternis till Tym hans Søn, och der ochsaa forholdett sig meget flittelig och skickelig: mens effterdi E. Magnific^{tiæ} haffver selff en anden, som hand der till vill hafve forfremmedt, saa skall hand ochsaa finde all assistentz och welwillighed. Jeg sich vell Kong. Maytts min allernaadigste Herris ock Konnings naadigste Missive till Lensmanden paa Hald och Skywehuss anlangende voris Danske Bibler till Kirchernis behoff her i Stifttett, mens W. Otte Marsuin paa Dronningborg Slot, saa och W. Iffver Krabbe i Mariaggers Closter ere ochsaa Lensmend i mitt Stiftt: motte vy och faa befalning till dennom derom: saa vell som och till den gode mand, som bliffver deputirt till Aalborghuss, thj hand haffver 6 Herreder here i Stifttett, saa skal Jeg giøre all min fljyd, att bliffve dennom qvitt, dog Adelen klager, att de ere saa dyre, dennom Jeg nu i marckeden haffver ladett besøgtt derom. Nu Jeg befaler Eders Magnific^{tiam} med sin kiere Husstrue och elskelige Børn i den allmechtigstes beskyttelse hierteligen. Wiborg den 28 Januarij A^o 1635.

E. Magnific^{tiæ} Tienstwillig
Hans Wandall S. W. mpp^a.

Udskrift: Erlig Welbiurdig mand ock Streng Ridder Her Christian Friiss till Kraagerup, Kong. Maytts. Cancellar, och Dannemarckes Riges Raad, min gunstige beforderer, ydmygeligen.

Ventelig er den brave Kansler bleven omstemt ved Biskoppens Brev; thi Niels Jensen fik dog Embedet, om det end trak ud med Afgjørelsen. Som vi ovenfor saa', fra-traadte M. Hans Hansen nemlig først i Slutningen af Juli 1635. I Maj 1637 tog Niels Jensen Magistergraden i Kjøbenhavn (Pers. Tidsskr. III, 272); han forestod Skolen til sin Død den 16de Maj 1672. Iblandt D. Peder Vinstrups Epigrammata (Ed. 2da, p. 1025) findes et: „Ad. M. Nicolaum Joannis Arhusium, Rectorem Scholæ Wiburgensis solertissimum et felicissimum“.

28. Mag. Jens Julby, en Svigersøn af Biskop Peder Villadsen, var den 3die Juni 1672 bleven Rektor efter M. Niels Jensen (Aars).

Iblandt Peder Syvs hdskr. Samlinger i Univ.-Bibl., Rostgaardske Saml. 53 Fol. (atter afskrevet i D. G. Zwergius's hdskr. Samlinger i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 647. 4to) findes nogle „Monumenta Viburgensia“. En Del af dem ere allerede trykte i Pontoppidans Marmora Danica II, 207 sq. Men nogle, som Pontoppidan enten ikke har kjendt eller gjengivet unøjagtig, meddeles sluttelig her.

I Viborg Domkirke.

[1.] Her ligger begravet Erlig og velb. Kirsten Madtz daatter, Madtz Jonsens af Torstelund hans Daatter, som var given ind i Øster ¹⁾ Closter, døde udi Viborg 1557 ²⁾. Gud give hende en glædelig Opstandelse.

[2.] Vener. ac doctiss. Viro M. Johanni Blockio Nicol. filio, Ecclesiæ Cathedralis Viburg. Canon. et Pastori vigilantiss. Anna Johan. Hæg filia uxor Marito chariss. defuncto sibi que et liberis viva hoc sepulturæ monumentum mæsta posuit. Obiit Joh. Blockius in vera fide et constanti invocatione filii Dei 21 Octob. 1580 ³⁾.

[3.] Johannes Paludanus Med. Doctor, Ecclesiæ Wiburgensis Archidiaconus, vivus sibi et Hedvigi von Bruchhofen uxori chariss. defunctæ liberisque tribus hocce sepulchrum posuit. Obiit Hedvigis von Bruchhofen Ao. 1584 d. 7 Mart. in vera et constanti fide et invocatione Filii Dei, et 4 filiis, tribus Henricis, quartoque Erasmo, qui infantes obierunt, adjuncta sub hoc lapide quiescit. Anno 92 obiit Hedvigis infans ex secunda uxore Cecilia M. Johannis Blochii filiâ nata. A. 1615. 19 Nov. pie et placide in Christo exspiravit Johannes Paludanus, cujus corpus sub hoc tumulo quiescit ⁴⁾.

¹⁾ Maa være en Fejllæsning for Ø Kloster (se Aarsberetn. fra Geh.-Ark. VI, Till., S. 19). I Marm. Dan. II, 189, hvor Gravskriften ellers findes, mangler dette Ord.

²⁾ I Marm. Dan. staar her (vistnok urigtig) 1577. Med hvad Ret hun i Aarsb. fra Geh.-Ark. anf. St. (i Udgiverens Bemærkning under Brevet) kaldes Frue, veed jeg ikke.

³⁾ Se Kbhvns Univ. Hist. II, 562—3.

⁴⁾ I Marm. Dan. II, 207 findes en Del af Indskriften paa det Epitaphium, der fandtes i Viborg Domkirke over Dr. Hans Paludan; men den ovenfor anførte Indskrift paa Ligstenen findes der ikke.

[4.] Pie docto et docte pio M. Petro Erics Stien, templi Franciscanorum hujus urbis Pastori, Ao. 1602. 12 Julii¹⁾ fatis satisfaciendi, nec non uxori ejus dilectiss. Mariæ Johannis Blockii, 1600²⁾ 13 Febr. hinc in cœlestem patriam emigranti, cujus mater Anna Joannis hoc honoris et memoriæ monumentum posuit³⁾).

[5.] Rever. et humaniss. Viro Dom. Mag. Petro Rimberto, Capit. Viburg. Canonico et Ecclesiæ Civit. Dominicanæ Pastori fideliss., qui in Dño obdormivit 23 Octobr. 1612. nec non uxori priori Catharinæ Petri filiæ obeunti 1600. monumentum hocce uxor posterior Dorothea Mag. Joh. Bloccii p. m. filia poni curavit, quæ 14. Julii 1618 pie obiit, et hic cum tribus ex ipso susceptis liberis commulata⁴⁾).

Et Par andre Gravskrifter, hentede fra samme Kilde, ere meddelte ovenfor S. 515. 522. 532. Sammesteds findes ogsaa følgende fra

Tapdrup Kirke.

Under denne Sten hviler Erlig og Velb. Frands Dire til Damsgaard, som døde paa Direholm 1569, den Onsdag nest for St. Dinis Dag, med sin kiere Hustrue, Erlig og Velb. Frue Kirsten Mogensdaatter, Mogens Thomesens Daatter til for^{ne} Damsgaard, Ao 15**⁵⁾).

¹⁾ Krog og andre have: 12. Juni.

²⁾ Dette Aarstal, som var forskrevet i den foreliggende Kilde, er suppleret andensteds fra.

³⁾ I Marm. Dan. II, 210 findes kun ufuldstændige Antydninger om denne Gravskrift.

⁴⁾ I Marm. Dan. II, 210 er denne Gravskrift ikke meddelt, men derimod et latinsk Tetrastichon, der stod paa M. Peder Rimboltsens Gravsten.

⁵⁾ I Dansk Atlas IV, 650 findes denne Indskrift mindre nøjagtig gjengiven.